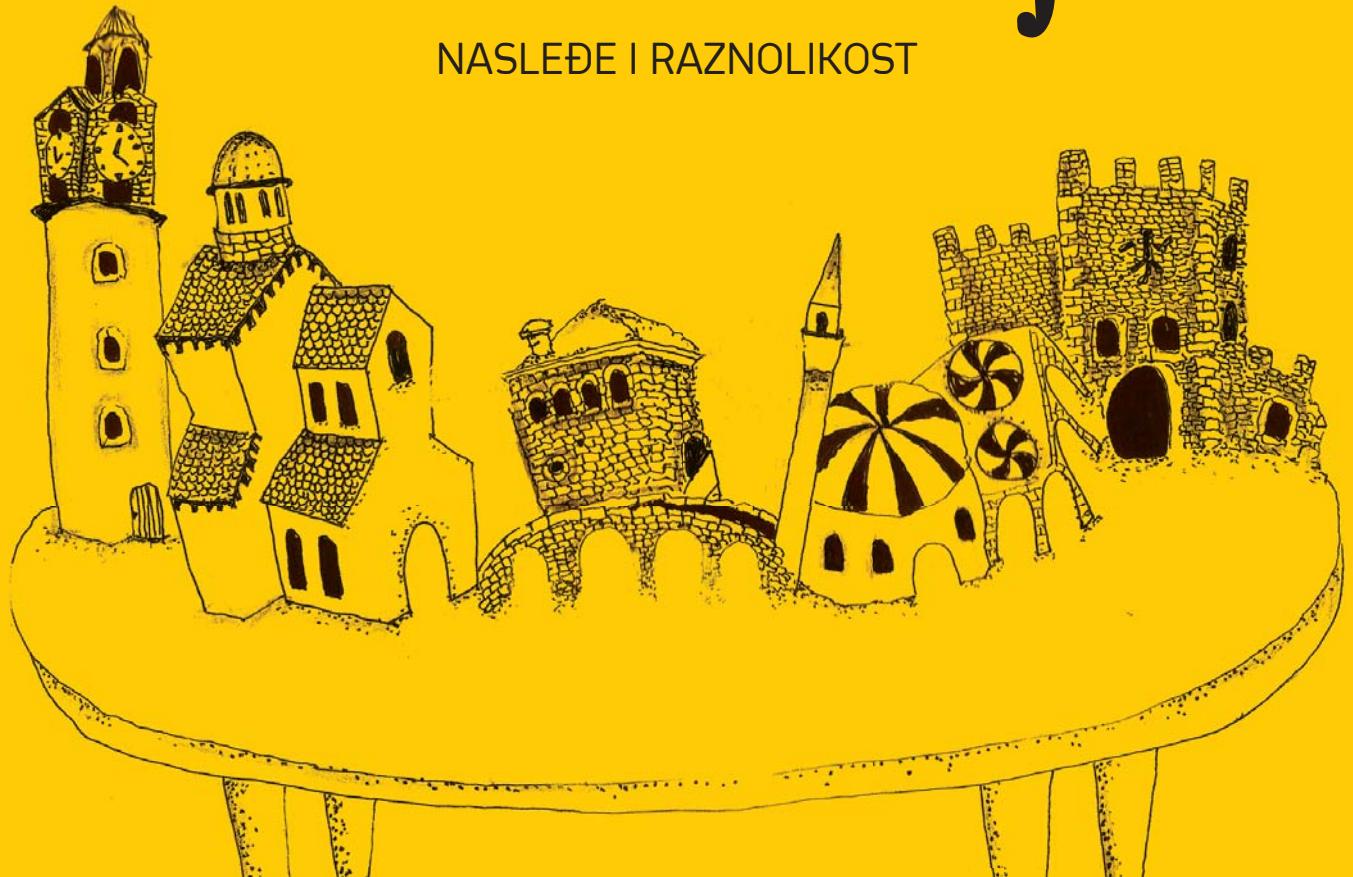

kafenisanje

NASLEĐE I RAZNOLIKOST

JP – EU/CoE Support to the
Promotion of Cultural Diversity (PCDK)

Funded
by the European Union

Implemented
by the Council of Europe

kafenisanje

SEPTEMBAR, 2012

Sadržaj

- 7 Zahvalnica
- 9 Uvod
- 11 Uvod
- 13 Predgovor
- 14 Formulisanje ‘drugih’ (Zajedničke razlike)
- 16 Nematerijalno kulturno nasleđe: neobično poznat koncept!
- 19 Dilema: korišćenje kulturnog nasleđa za turizam ili korišćenje turizma za zaštitu i očuvanje kulturnog nasleđa?
- 23 Dah svežine: Interkulturalizam, interkulturalni gradovi, urbani identiteti u odnosu na konformizam
- 26 Višestruki identiteti Sebe
- 28 Dijalog i komunikacija: Stvaranje poruka u savremenim dijalozima
- 31 Zajedničko nasleđe kao kolektivna odgovornost
- 34 Priče iz našeg dvorišta
- 37 Nasleđe i njegov skriveni potencijal
- 41 Pristina, where the streets have no name!

Ovaj dokument je urađen u okviru zajedničkog projekta “EU/SE Podrška promociji kulturne raznolikosti na Kosovu”. Sadržaj ne predstavlja nužno zvaničan stav Evropske unije i/ili Saveta Evrope..

Zahvalnica

Tim projekta PKRK-a, bi želelo da izradi svoju zahvalnost velikom broju pojedinaca koji su iskazali veliku posvećenost, učestvovanjem i angažovanjem u diskusijama.

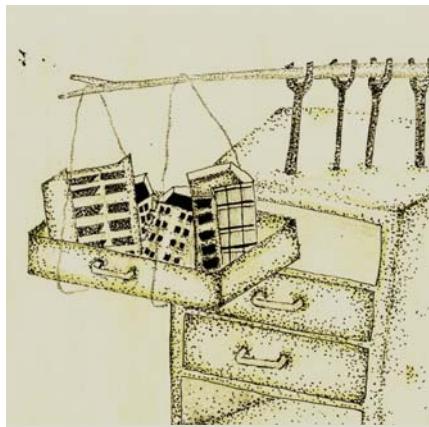
Prevashodno bi smo želeli da spomenemo sociologe, umetnike, novinare i ostale pojedince iz različitih akademskih oblasti, njihovom konstruktivnom i profesionalnom pristupu projektu, njihovom dragocenom doprinisu i inspirativnim stavovima.

Veliku zahvalnost dugujemo umetniku Dritonu Seljmaniju za njegov predan rad na crtežima koji su pratili tekstove.

Takođe, zahvalnost dugujemo Dženi Širer Demir, Kristal Vitaker i ostalima koji su pružili značajan doprinos uređivanjem članaka i prerađivanjem sadržaja.

Pored navedenih, posebnu zahvalnost dugujemo asistentu za obrazovanje PKRK-a, Arifu Muharemiju, za koordinaciju celog procesa.

Na kraju, želimo da se zahvalimo svim pojedincima koji su nas podržali, podelili svoje znanje, ponudili svoja viđenja, uputstva i perspektive, i koji su doprineli uspešnoj kulminaciji projekta.

Uvod

‘Kafenisanje’ je proces međukulturalnog dijaloga o pitanjima koja su u srži ciljeva Saveta Evrope, kao što su: očuvanje i unapređenje ljudskih prava, demokratije i vladavine prava. Kroz projekat se daje naglasak slušanju glasova ljudi svih zajednica bez razlike na njihove ideje ili porekla. Ustvari, ovaj proces naglašava vrednost raznolikosti, koje se unapređuju putem konvencija i delatnosti Saveta Evrope.

Diskusije su organizovane u sklopu zajedničke akcije Evropske unije / Saveta Evrope – Podrška promociji kulturne raznolikosti (PKRK) sa ciljem stimulisanja kritičkog mišljenja o vrednostima i raznim tumačenjima nasleđa i o značaju raznolikosti u današnjem Kosovu¹. Putem projekta se stvorila jedna platforma za ocenjivanje individualnih ideja i tački gledišta u okviru jednog dinamičkog i produktivnog procesa. Ova knjiga predstavlja srž jednog obrazovnog putovanja pojedinaca u okviru raznih komponenti kosovskog društva između 2010-2012. godine. U okviru raznih inicijativa obrazovanja i podizanja svesti projekta PKRK, diskusije su omogućile izjašnjavanje raznih aktera iz različitih sektora, što je bilo i jedan od glavnih načela projekta PKRK. Mi aktivno promovišemo jedan integriran i višedisciplinarni pristup o što boljem razumevanju nasleđa i pripadnosti.

Pod patronatom regionalnog programa Saveta Evrope u Jugoistočnoj Evropi, putem projekta PKRK mnoge su se aktivnosti primenile kao podrška zajednicama i vlastima na Kosovu, dajući podršku njima u učenju i prihvatanju Evropskih standrada za unapređenje i očuvanje zajedničkog nasleđa.

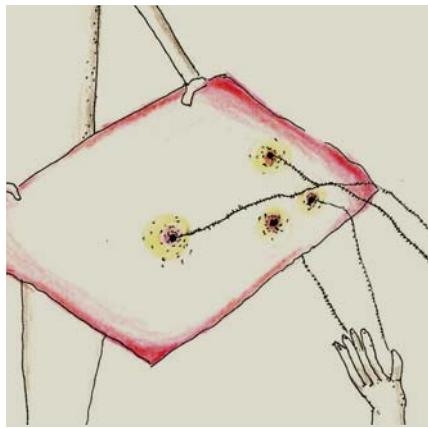
Savet Evrope ostaje odan pojmu kulturnog i prirodnog nasleđa, kao načinu čuvanja temeljnih načela ljudskih prava i demokratije. Rad projekta PKRK je uspešan primer inicijative koja promoviše međukulturalni dijalog sa ciljem boljeg osiguranja kolektivne odgovornost i boljeg razumevanje među kulturama.

Istovremeno bih želeo da se zahvalim mnogim ljudima koji su doprineli ovoj knjizi putem davanja njihovih mišljenja i stručnih komentara, nadajući se da će čitaoci dati svoj doprinos putem svojih mišljenja i dela.

Robert Palmer

Direktor demokratskog upravljanja,
kulturne i raznolikosti
Savet Evrope

¹ Ovaj naziv ne prejudicira stavove o statusu i u skladu je sa Rezolucijom SBUN 1244 i mišljenjem MSP-a o proglašenju nezavisnosti Kosova.

Uvod

Kulturno nasleđe u celoj Evropi je poznato kao instrument kulturnog identiteta. Očuvanje našeg zajedničkog nasleđa i promocija kulturne raznolikosti su takođe veoma značajni instrumenti za približavanje zajednica i za poboljšanje dijaloga između raznih kultura.

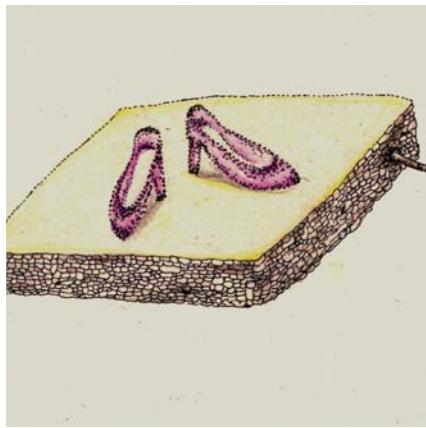
“Kafenisanje” je organizovano kao deo zajedničke akcije Evropske unije / Saveta Evrope – Podrška promociji kulturne raznolikosti na Kosovu (PKRK) i pruža primer kako nam dijalog pomaže u upoznavanju i cenjenju naše kulture, kao i da se upoznamo sa kulturama ostalih zajednica. Udržujući ljude sa raznim poreklima da bi razgovarali o relevantnim temama o nasleđu i raznolikosti, ove diskusije su takođe doprinele u promociji boljeg razumevanja uloge i značaja kulturnog nasleđa.

Materijali ovih diskusija su se sažete u brošuri “Kafenisanje”, dajući nam tako jednu spoznaju o više od 100 mišljenja pojedinaca koji su učestvovali u diskusijama. Brošura ilustruje na perfektan način značaj kulturnog nasleđa i raznolikosti putem mnoštva razmenjenih mišljenja i vizija.

Očuvanje i promocija kulturne raznolikosti su jedan od glavnih načela Evropske unije, kao i vodeće načelo naše saradnje sa Kosovom. Stimulišući druga mišljenja i diskusije o ovim pitanjima, nadam se da će brošura “Kafenisanje” dati doprinos boljem razumevanju uloge i značaja kulturnog nasleđa, kao i osnaživanju dijaloga između raznih zajednica.

g. Samuel ŽBOGAR

Šef kancelarije EU/Specijalni predstavnik EU

Predgovor

Šoljica kafe znači mnogo za one koji žive na Kosovu ili prolaze kroz njega, bez obzira odakle dolaze i kuda idu. Pozvati nekoga na šoljicu kafe znači poziv na međusobno upoznavanje, proces, analizu, razlaganje, kritikovanje, ogovaranje, razmenu informacija, učenje, podučavanje. Jednostavno, to je angažovanje u aktivnom dijalogu u vezi sa pitanjima koja se tiču drugih ljudi.

Ono što možda izgleda kao 'gubljenje vremena' u nekim kulturama je u stvari vreme koje je neophodno za umrežavanje, vreme za sagledavanje informacija i uživanje u trenutku. Prosto rečeno, nije sve u kafi, ali vreme provedeno u ispijanju kafe stvara prostor za dalja istraživanja i sagledavanje okoline i pitanja koja su važna za ljude. Bez obzira o kojoj se temi radi, razgovori uz šoljicu kafe su često iskreni, strastveni, informativni i puni priča.

Uzimajući u obzir ovu svakodnevnu praksu, Projekat PKRK je organizovao jedan niz diskusija među pojedincima koji su pokazali interesovanje da se angažuju u dijalogu u vezi sa pitanjima koja se odnose na nasleđe i raznolikost. U tu svrhu, pojedinci iz različitih oblasti života, uključujući akademike, stručnjake, javne službenike, umetnike, izvođače, arhitekte, arheologe, sociologe, radnike iz redova međunarodne zajednice, studente i nastavnike, učestvovali su u grupnim diskusijama razmenjujući svoje lične stavove u vezi sa pitanjima koja su bila izabrana za svaku diskusiju.

Uz pomoć osoblja PKRK beleške sa svake sednice obuhvaćene su u jednom članku koji sadrži propračnu ilustraciju koju je izradio lokalni umetnik.

Uz prosečno učešće od 12 osoba po diskusiji, "Kafenisanje" je odraz mišljenja približno 120 pojedinaca koji su iskreno razmenjivali svoje zabrinutosti, svoja interesovanja i vizije.

Iako je svaka diskusija bila isključivo jedna intelektualna vežba, svaki članak predstavlja proizvod pojedinaca koji su učestvovali u diskusijama i doprineli izradi pojedinačnih članaka. Članci predstavljaju razmišljanja pripadnika različitih zajednica na Kosovu. Nadamo se da ćemo putem tih diskusija moći da pokrenemo dalje diskusije u javnosti kako bismo još više podigli svest o nasleđu i raznolikosti.

Pošto je dijalog proces koji je kooperativne prirode, za nas je važno da on jača zajednicu i izgrađuje društveni kapital navodeći nas da razmišljamo i delujemo na načine koji stvaraju bolje uslove za sve.

Nama iz PKRK-a bila je čast što smo mogli da okupimo sve te pojedince uz šoljicu kafe i da učestvujemo u veoma produktivnim razgovorima. Takođe smo ponosni što smo u izradi ove knjige mogli da sarađujemo sa lokalnim umetnicima dajući tako svoj doprinos razmišljanju u prilog pozitivne promene u društvu. Nadamo se da ćete uživati dok uz kafu čitate "Kafenisanje" sa svojim prijateljima, kolegama i porodicom i razmenjujete ideje kako biste pokrenuli bogatije diskusije u vezi sa boljškom u društvu.

Hakan Širer Demir

Vođa tima PKRK

Formulisanje “drugih” (zajedničke razlike)

Ideja različitosti je na Kosovu bila nepoželjna i de-generisana u protekloj deceniji. Prvi put je predstavljena javnosti kao uslov za miran suživot i pomirenje. Iako je ovaj koncept bio od suštinskog značaja za post-konfliktno Kosovo, on je bio fabrikovan i nametnut sa strane, što je rezultiralo implicitnim i internacionalizovanim otporom i skretanjem sa pravog značenja koncepta. Šira javnost nije imala vremena da analizira i razume ovaj pojam i na lokalnim jezicima na Kosovu pravo značenje je izgubljeno u prevodu.

Na albanskom, pojam „raznolikost“ je shvaćen kao „razlika“. Ovaj pojam je shvaćen kao niz kulturnih predstavljanja kojim se prikazuje nečije kolektivno/istorijsko sećanje. Međutim, danas mnogo ljudi sa Kosova, od dece do starijih, pokušavaju da sastave delove slagalice. Javna predavanja su i dalje u velikoj meri neophodne. Ipak, prisustvo raznolikosti u više navrata se tumači kao političko nameštanje i takvo predstavljanje je na Kosovu stvorilo veliki broj predrasuda.

Zaista, šta je raznolikost na Kosovu i kakva je njegova povezanost sa kulturnim nasleđem? Koji su stereotipi ljudi sa Kosova? Kakve stereotipe ljudi sa Kosova imaju o drugima? Ovo je tema prve debate serije dijaloga, koja je bila usredsređena na stereotipe koje ljudi imaju u pogledu raznolikosti i uloge raznolikosti u identifikovanju nečijeg osećaja pripadnosti na Kosovu. Lokalni stručnjaci za nasleđe, umetnici, sociolozi i druge kompetentne ličnosti sa Kosova su pozvani da diskutuju i razmenjuju mišljenje o ovom pitanju i da iznose svoje stavove.

Koja razlika?

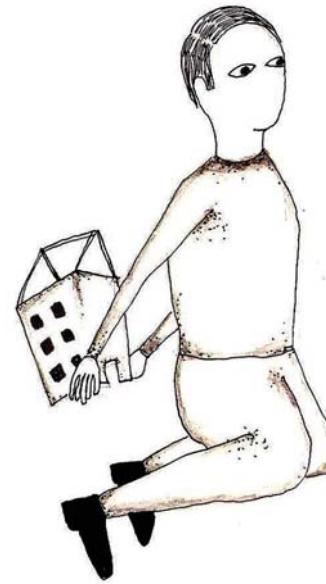
U lokalnom kontekstu, raznolikost je shvaćena kao razlika i jezičko poreklo terminologije je takođe dovedeno u pitanje. Smatra se stranom idejom koja uvozi nešto nepoznato narodu na Kosovu.

Međutim, bezuslovno, govoreći o raznolikosti, govori se i misli o raznom. Postoji mišljenje koje kaže da je unutar zajednica na Kosovu raznolikost shvaćena kao predstavljanje etničkog, a ne kulturnog, dok sa spoljne strane to je teritorija sa raznolikom kulturom zajednica.

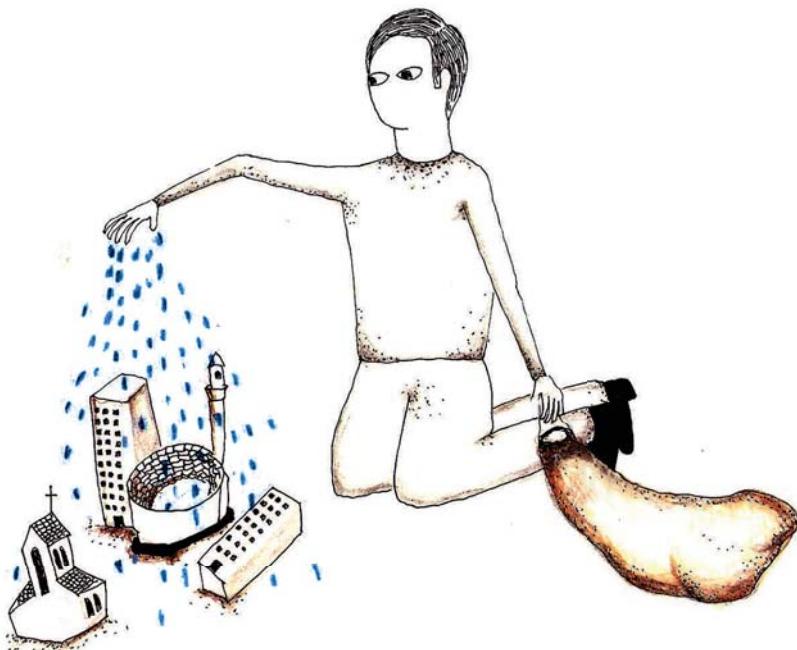
Kosovo je istorijski bio žrtva stereotipa, i ti stereotipi su bili politički uokvireni – od strane različitih krugova interesa. Često su ovakvi stavovi vodili do etničkih podela, i održavanje već postojećih nacionalističkih pokreta. Manipulacija raznolikosti u u 90-tim je dovelo kulturno nasleđe u središte kulturnih podela, koje je dalje vodilo do uništavanja spomenika i imalo negativan uticaj na psihologiju ljudi na Kosovu.

Jedan od najozbiljnijih nedostataka koji se odnosi na pitanje raznolikosti na Kosovu ostaje uključivanje ove terminologije u politički okvir, a samim tim i kulture glavnog toka, pri čemu je zanemareno unapređenje ove terminologije unutar zajednica na Kosovu, koja je shvaćena kao naglašavanje etničkih razlika.

U kontekstu Kosova, raznolikost kao pojam nije u potpunosti shvaćen i ostavljen je veliki prostor za zablude. Uzroci ovih zabluda su višestanni, zbog nedostatka sposobnosti da se objasni šta raznolikost zaista univerzalno znači i šta predstavlja korišćenje obične terminologije i primera u kontekstu Kosova i

**Kulturna raznolikost
i kulturno nasleđe
su zadivljujuća
pitanja i većina
zajednica na Kosovu
se nalaze u središtu
ove rasprave. PKRK
projekat je organizovao
redovne dijaloge sa
lokalnim umetnicima,
akademicima, stučnjacima
i intelektualcima, koji
su zainteresovani za
razmenu mišljenja sa
kolegama, za diskusiju
i analizu sličnosti i za
prevazilaženje razlika koje
odlikuju današnje Kosovo.**

Cilj ovih debata je da iznesu različite stavove na površinu i stvore platformu gde će javnost biti inspirisana da nastavi javnu debatu o ovim pitanjima.

njegove novije istorije. Tu je i nedostatak interesa u prepoznavanju drugih kultura kroz aktivnosti podizanja svesti, kao što je slanje učenika albanske nacionalnosti u srpske pravoslavne objekte i upoznavanje sa ikonama. Ovo je u suprotnosti sa dešavanjima kod starijih generacija, koje jasno tvrde da se sećaju kada su, na primer posećivali Pećku Patrijaršiju svakog vikenda i imali priliku da prepoznaju objekte kao kulturne elemente, dok su mnogi drugi imali priliku da žive u mešovitom susedstvu i nauče drugi jezik.

U svakom slučaju, mnogo je značajnog posla koji treba da se uradi u pogledu pitanja raznolikosti unutar zajednica na Kosovu. Jedan važan aspekt ovog rada je izazov smanjenja koncepta samo na etičnost. Urbana – ruralna podeljenost je veoma uočljiva i oseća je većina ljudi na Kosovu, a bogata raznolikost ruralnih zajednica čini se da su potcenjene u korist modernog. Ove podele i razlike su uočljive sa promenom demografske strukture, migracije u urbane oblasti se povećavaju veoma velikom stopom a generacijske praznine i sećanja utiču na kulturna shvatanja i razlike

u kosovskom društvu. U svetlu ovih brzih promena i u potrazi za poboljšanjem kakva je slika Kosova i kakvu sliku bi kosovsko društvo želelo da prosledi budućim generacijama?

O mladim Evropljanima

Tokom 2009., kompanija sa međunarodnim renumeom je dobila zadatku da napravi vizuelnu kampanju za predstavljanje Kosova svetu. Cilj ove kampanje je bio da se prikaže kapaciteti Kosova za potencijalna ulaganja Zapada, kao i da se poboljša imidž teritorije u zemljama koje nisu priznale nezavisnost.

Kampanja „Mladi Evropljani“, je izazvala različite emocije među kosovskom populacijom. Neki vide kampanju kao lepo upakovano „limunadu“ koja se ne podudara sa kosovskom realnošću, ali u isto vreme, postoji pozitivan odraz na različiti prikaz mlađih ljudi. Prema nekim mišljenjima, ovaj vizuelni proizvod takođe sadrži i ironičnu poruku jer je raznolikost na Kosovu na različitim nivoima zanemarena. Neki se žale što dizajneri nisu pronašli ništa vrednije za ovako važnu prezentaciju.

S druge strane, smatra se da je kampanja razbila stereotipe o Kosovu kao nestabilnom regionu i sa postojećim etničkim sukobima. Dilema je da je ova kampanja bila pokušaj da se prikaže slika o Kosovu koja u stvarnosti nije takva. Postoji opasnost da Kosovo postane jedno-kulturalno iako ima za cilj multi-kulturalno društvo, ukoliko proces nije internacionalizovan i u vlasništvu ljudi sa jasnim razumevanjem univerzalnih vrednosti koje su zajedničke za čovečanstvo. Za Kosovo, koristeći prethodnu analogiju, problem se svodi na „lepo upakovano limunadu“ ili prelazak na organsku proizvodnju „ajvara“, lokalni proizvod koji je poznat i tradicionalan. Oni koji znaju šta je ajvar, znaju da postoji mnogo varijentna koji se ajvar može probati.

Nematerijalno kulturno nasleđe: neobično poznat koncept!

Nematerijalno kulturno nasleđe na Kosovu, sa svojim bogatim istorijatom se suočava sa teškim vremenima. To je delom zbog uticaja globalne popularne kulture, kao i zbog nedostatka priznavanja i obuhvatanja lokalnih kultura na lokalnom nivou.

Neadekvatno priznavanje tradicionalnih vrednosti uključujući obrede, igre i narodne pesme, kao osnovne elemente današnjeg društva, vodi do sve većeg udaljavanja među mlađim generacijama, što predstavlja paradigmu i utiče na odnos prema kulturnom nasleđu. Dok društvo ostaje ravnodušno na uništavanje materijalnog nasleđa, elementi nematerijalnog nasleđa i dalje propadaju zbog nedostatka svesti i obrazovanja šire javnosti.

Odsustvo ove svesti poziva da se pronađe održivi način za podsećanje i unapređenje ovih vrednosti unutar zajednica, posebno kod mlađih generacija koje su neophodan element u definisanju pristupa prema kulturnom nasleđu na Kosovu.

Dugi niz godina, sociolozi, uključujući i etnologe i lingviste, su sprovodili studije o kulturi na Kosovu, dokumentujući lokalne običaje, kulturne prakse i folklor u raznim publikacijama. Nažalost, ovaj proces je zapao u veliku stagnaciju tokom 90-tih kada je nematerijalno nasleđe skunuto sa institucionalnog dnevnog reda. Koncept nematerijalnog nasleđa je sistematski nestao iz akadamskih oblasti a teritorija je suočena sa političkom i ekonomskom nestabilnošću i izbijanjem sukoba u bivšoj Jugoslaviji.

U ovom trenutku dokumentacija o nematerijalnom nasleđu na Kosovu niti je dostupna, niti raspoloživa široj javnosti. Rad u pravcu kreiranja ovih podataka je neophodan u krugovima koji se

bave kulturnim nasleđem, akademijama i lokalnim institucijama

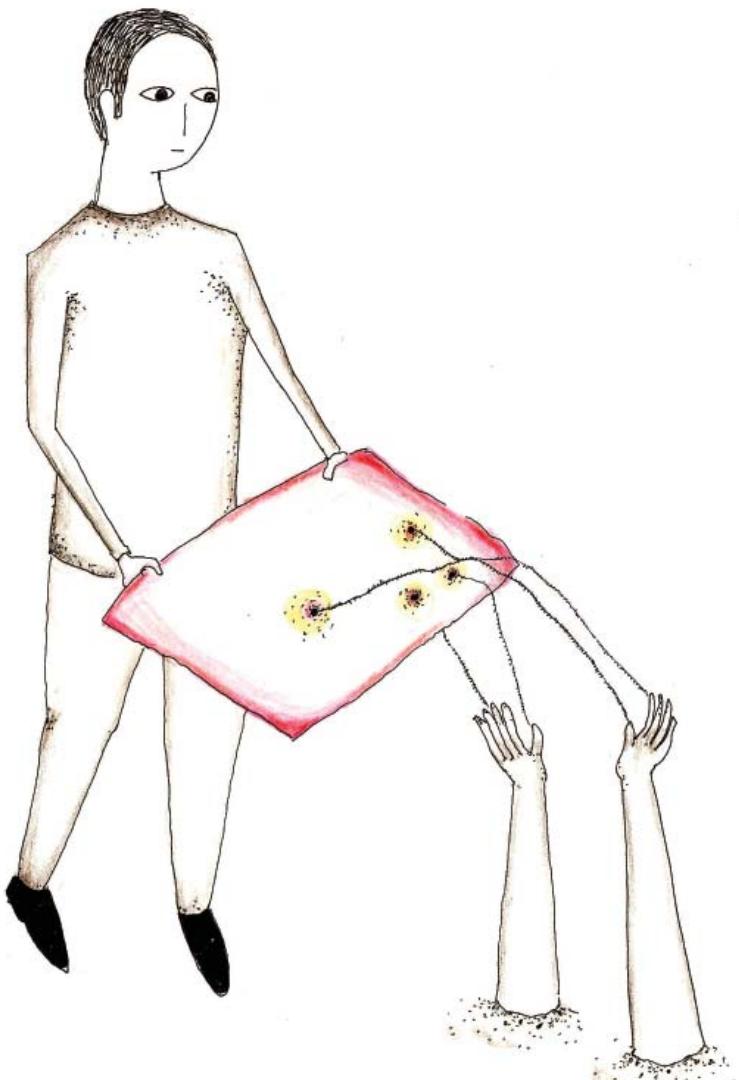
Dijalog koji je organizovao PKRK projekat na temu nematerijalnog kulturnog nasleđa okupio je stručnjake za kulturu, umetnike, akademike, sociologe i druge eksperte sa Kosova, koji su izneli svoji stavove i pitanja vezana za ovaj deo kulturnog nasleđa na Kosovu. Dijalog je imao za cilj da pokrene diskusiju o nematerijalnom kulturnom nasleđu i obezbedi platformu na kojoj će šira javnost biti aktivno uključena.

Sve počinje sa priznanjem

Usmena tradicija i folklor su stalno prisutni u istoriji Kosova i ova dva elementa imaju ključnu ulogu u razmeni važnih informacija, istoriji i događajima među zajednicama i generacijama. Niska stopa pismenosti i dinamika života u ruralnim područjima limitiraju mogućnost dokumentovanja važnih događaja u pismenom obliku. Shodno tome, zajednice prenose važne nacionalne događaje i kolektivna sećanja na mlađe generacije putem usmenih tradicija, uključujući legende, pesme, poslovice i priče.

Usmena tradicije takođe služe kao sredstvo da se prenesu kulturne vrednosti na naredne generacije i uče lekcije o kolektivnim sećanjima i iskustvima, koje imaju ulogu mosta između generacija. Iako su usmena tradicije imale veoma pozitivan efekat tokom vekova, one su takođe sprovodile društvene i zakonske regulative, kao što su 5 vekova stara Besa i Kanon, kroz koje se održava tradicionalna institucija koja je nazvana oda (soba, odaja).

Koncept 'oda', bilo da podrazumeva okupljanje na nekom mestu ili tradicionalnu instituciju ukore-

njen je u nematerijalno kulturno dobro na Kosovu. Figurativno, oda predstavlja poseban i istaknuti deo kuće, koji je namenjen isključivo starijim muškarcima u kome će da raspravljaju o važnim porodičnim pitanjima ili pitanjima koja se tiču zajednice ili države. Možemo reći da oda simbolizuje sud gde se ljudi okupljuju da diskutuju i reše imovinske probleme, krvnu osvetu, itd. Ovaj prostor je takođe važna platforma društvenog, kulturnog života i zabave za muškarce. Danas, nakon mnogo vekova prakse, „oda“ je još uvek živa i cenjena u određenim zajednicama na Kosovu.

Nemački filozof, Walter Benjamin (Walter Benjamin) deli doprinose tradicionalnih institucija na dva nivoa: anegdote i rešavanje konflikta, koji predstavljaju usmenu tradiciju.

U slučaju Kosova, na nivou anegdota, nedavna publikacija pokazuje kako su različite oda priče koje je ispričao poznati usmeni pripovedač Džemajl Obria (Xhemajl Obria) preživele više od 100 godina kroz kolektivno sećanje, sve dok na kraju nisu objavljene.

Bitno je napomenuti da i pored postojećih dokaza nematerijalnog nasleđa koje je promovisano putem ode neki delovi društva govore o ovoj tradicionalnoj instituciji u prošlom vremenu. Za druge, to je i dalje svakodnevni život i u nekim slučajevima prevaziđa postojeće moderne zakone Kosova. Iako ova razlika u mišljenju može da bude eventualno odraz urbanog i ruralnog stanja uma na Kosovu, opšta javnost ne izgleda da ga prepozna kao deo teritorijalnog kulturnog nasleđa.

Sa svim pozitivnim i negativnim implikacijama, pojam ode ostaje suštinski deo jedne podkulturne na Kosovu, kao i vrednost nematerijalnog kulturnog nasleđa. Originalne javne rasprave je priznaju kao kulturno dobro i analiziranje njenu ulogu u društvu je više nego potrebno, kako bi se utvrdilo šta to znači za društvo danas.

Zanemareno nasleđe?

Favorizovanje u oblasti kulturnog nasleđa može lako dovesti do otuđenja i izolacije određenih grupa

u kosovskom društvu. Bez obzira da li je margin-alizovana urbana ili ruralna tradicionalna grupa, svi bi trebalo da imaju pravo na određeno mesto u društvu. Izbegavanje bilo koje podkulture će neizbežno dovesti do sukoba među podkulturnama, bez obzira na njihovo poreklo. Ni jedna kultura ili podkultura ne sme biti ismejana, označena kao „primitivna“, „loša“ ili „unazađujuća“. Nematerijalno kulturno nasleđe kao suštinsko dobro društva ne sme biti zanemareno i mora imati zasluženo mesto na Kosovu, gde se ne oseća uticaj mržnje ili je predmet šala.

Koreni zanemarivanja nematerijalnog nasleđa na Kosovu se mogu naći u 60-tim godinama prošlog veka. Takozvani „kulturni krug Prištine“, sastavljen od najprominentnijih intelektualaca tog vremena, je potpisao peticiju kojom se poziva na bojkot starih kulturnih praksi, uključujući igre, folklor, itd. i njihovo promovisanje. Pedeset godina kasnije, zajednice na Kosovu su se našle razapete između uvezenih i široko prihvaćenih kulturnih praksi i polunapuštenih starih tradicija i običaja. Članovi lokalnih zajednica su primetili da je kosovska populacija uvučena u brojne kampanje, u kojima se poziva na zamenu tradicionalnih vrednosti novim, modernijim. Kultura je dinamičan pojam i neizbežno predmet promena. Usklađena kombinacija starog i novog je čini bogatijom i vrednjom za buduće generacije. Vrednovanje nematerijalnog kulturnog nasleđa i njegova tradicionalna dobra su imperativ za zdravo uvođenje novih.

Suština obrazovanja na Kosovu treba da ukaze na značaj ovih ovih vrednosti za nove generacije i javnost uopšte i da se podigne svest o nematerijalnom kulturnom nasleđu. Civilno društvo igra veoma značajnu ulogu u promovisanju i zaštiti nematerijalnog kulturnog nasleđa, dopiranje do različitih

zajednica, iznošenjem na svetlost dana njihove kulturne prakse i zanaštva. Podizanje svesti u civilnom društvu će takođe ohrabriti lokalne vlasti da dodele potrebna sredstva za promovisanje i zaštitu praksi i dobara nematerijalnog kulturnog nasleđa.

Inkluzivni pristup kulturnom nasleđu sa posebnom pažnjom na nematerijalno kulturno nasleđe, podsticanje javno-privatnog partnerstva sa dugornočnim ekonomskim održivim planiranjem će poslati pozitivnu poruku mladim generacijama na Kosovu i podstaći dalje učešće u naporima za promovisanje i zaštitu zajedničkog nasleđa.

Sa reči na dela!

O mnogim temama je diskutovano u okviru kulturnog nasleđa na Kosovu. Zaštita prvo počinje priznavanjem, bez favorizovanja jednog kulturnog dobra u odnosu na drugo, jer ta dobra predstavljaju različite segmente društva. Ovo priznavanje podstiče konstruktivan stav u pravcu društvene harmonije i poštovanja različitosti. Priča starije osobe sa godinama životnog iskustva, tradicije i običaji, predstavljanje novih vrednosti mladim generacijama na dostojanstven način je ono što zajednicu čini ponosnom na svoju istoriju i budućnost.

Aktivni i inkluzivni dijalog među akademicima, organizacijama civilnog društva, lokalnim institucijama i zajednicama je imperativ za pronalaženje zajedničkog puta za identifikovanje, zaštitu i obezbeđivanje opstanka bogatog nematerijalnog nasleđa na Kosovu.

Ne sme biti izgovora koji će odložiti ovu akciju zbog nedostatka sredstava ili volje uključenih aktéra. Vreme je da se aktivno diskutuje o ovom pitanju i 'da predemo sa reči na dela', pre nego što bude kasno da se oporavi ono što se svakodnevno gubi.

Dilema: korišćenje kulturnog nasleđa za turizam ili korišćenje turizma za zaštitu i očuvanje kulturnog nasleđa?

Lokalni razvoj je proces koji obično dolazi iznutra. S obzirom da svaka zajednica ima sopstvenu dinamiku i tempo života, progresivne mere zahtevaju dobro analizirane, inkluzivne pristupe, koje uzimaju u obzir lokalne kulturne prakse. Često se uvezene prakse ponavljaju bez detaljne analize i imaju tendenciju da budu kratkog daha, što vodi do neželjenog i neplanskog razvoja. Istorijски, ovo je koristilo korporativnim interesima na račun sredstava lokalne zajednice, teritorije i nasleđa.

Kosovo u sred značajnih promena nalazi se u razvojnoj fazi gde se turizam smatra suštinskim dobrom. Ministarstvo trgovine i industrije je postavilo cilj kojim turizam čini 10-12% ukupnog BDP do 2020. Iako je ovaj ambiciozan cilj ohrabrujući, takođe postavlja i pitanja koja se odnose na to da li teritorija poseduje neophodne resurse, infrastrukturu i kapacitet da ispuni ovaj cilj, da ne pominjemo dugoročnu viziju i valjanu strategiju koja bi bila održiva. Postavljanje velikih očekivanja u pogledu progresa može pozitivno proširiti granice uspeha, međutim, postizanje ambicioznih ciljeva po svaku cenu može imati razarajuće, možda nepredviđene posledice. S jedne strane, bilo bi sjajno postići ovaj cilj do 2020., a s druge strane neophodno je analizirati moguće posledice i uticaj na lokalne zajednice, ukoliko je i na koji način ovaj cilj postignut. Ovo predstavlja strahovit izazov za vlasti i zajednice širom regiona i poziva na veći javni diskurs na temu kakva vrsta turističke industrije Kosovo

očekuje u budućnosti; otvaranje velikih investicija međunarodnih i lokalnih elita koje će profitirati iz postojećih resursa i često ostavljati minimalni profit za lokalno stanovništvo ili preduzetništvo zasnovano na lokalnim zajednicama gde lokalni resursi doprinose lokalnim zajednicama u većoj meri?

Region Peć, sa svojim fascinantnim prirodnim resursima, kao i značajnim materijalnim i nematerijalnim kulturnim dobrima je u centru pažnje lokalnih i međunarodnih aktera poslednjih deset godina, kao idealno mesto za privlačenje turista (i nudi jedinstvene usluge). Pažljivo upravljanje dobrima u kombinaciji sa ponosnim i gostoljubivim lokalnim meštanima, moglo bi da predstavlja pozitivan primer za druge teritorije i region.

O konstruktivnim mislima i vizijama poput gore navedene su diskutovali intelektualci koji su učestvovali u dijalogu koji je organizovan UKRK projekt. Pored toga, istaknuti su i brojni izazovi sa kojima se suočavaju zanačajlije, članovi civilnog društva, poslovnog sektora, lokalnih vlasti i predstavnici manjinskih grupa. Događaj je organizovan u kontekstu aktivnosti Dana evropskog nasleđa 2010., i imao je za cilj da razmotri unapređenje turizma u odnosu na kulturno nasleđe u regionu i njegov potencijal za razvoj lokalne ekonomije.

‘Nasleđe – Turizam – Ekonomija’ kao bitan element razvoja u Peć je zanemaren dugo vremena. Istorijski gledano, veze između ovih elemenata nisu

¹ U američkoj ekonomskoj istoriji iz 1960, V.V. Rostov (The American Economic Historian, W. W. Rostow), sugerise da zemlje prolaze kroz 5 nivoa ekonomskog razvoja.

pravilno uspostavljene i učesnici diskusije su kolektivno izrazili svoje frustracije zbog praznina između centralnih i lokalnih vlasti. Ova frustracija se odnosi na ono što vas čeka nakon kratke vožnje od glavnog grada: mirna šetnja kroz Staru čaršiju, Hadži Beutov hamam, rekonstruisana džamija, neverovatne freske u Patrijaršiji, planina svetske klase/planinarenje, istraživanje pećina i ukusna domaća hrana, sve smešteno u Rugovskim planinama. Iako region nudi niz neverovatnih mogućnosti, nedostatak posetilaca i njihova nespremnost da istraže region je zbumujuća. Više zabrinjava to što ova oblast, koju lokalno stanovništvo često naziva „prelepi cvet“ Zapadnog Kosova, može uskoro nestati zbog nemara, ekološke degradacije, uništavanja lokaliteta kulturnog nasleđa i nestajanja zanatlja.

Turizam – alegorija kojom se slavi prošlost – iz ovog kraja tražili zanatlje jedinstvenih veština, čak i u Dubrovniku. Pored umetničke vrednosti, ova dela su imala i komercijalnu vrednost i donosila su značajnu količinu prihoda u regionu, čime su obezbeđivali da lokalne radionice koje su se bavile tradicionalnim zanatima, budu održive. Autentična arhitektura i život oko ovih dobara predstavljaju jedinstvenu estetiku koja se razlikuje od drugih regiona na Kosovu. Mogući plan koji prati ovaj uspešan model, izgrađen na jedinstvenim dobrima regiona je ugrožen onim što se obično naziva razvoj ili progres.

Vrednosni sistem prošlosti je oštar kontrast sadašnjem i lako se može videti u broju turističkih i zanatskih preduzeća koja su propala u Peću. Danas, reputacija regiona ne privlači mnogo turiste, a i oni koji doju su uglavnom stranci koji rade na Kosovu, što nema veliki uticaj na ekonomiju. Lokaliteti kulturnog nasleđa su u ekonomskim poteškoćama, a većina zanatlja zavisi od spoljnih finansijskih sredstava koje dobijaju na primer od opština ili međunarodnih donatora, kako bi preživeli. Tradicionalne zanatlje izumiru jer se suočavaju sa novim trendovima kao što su kladionice i male kockarnice

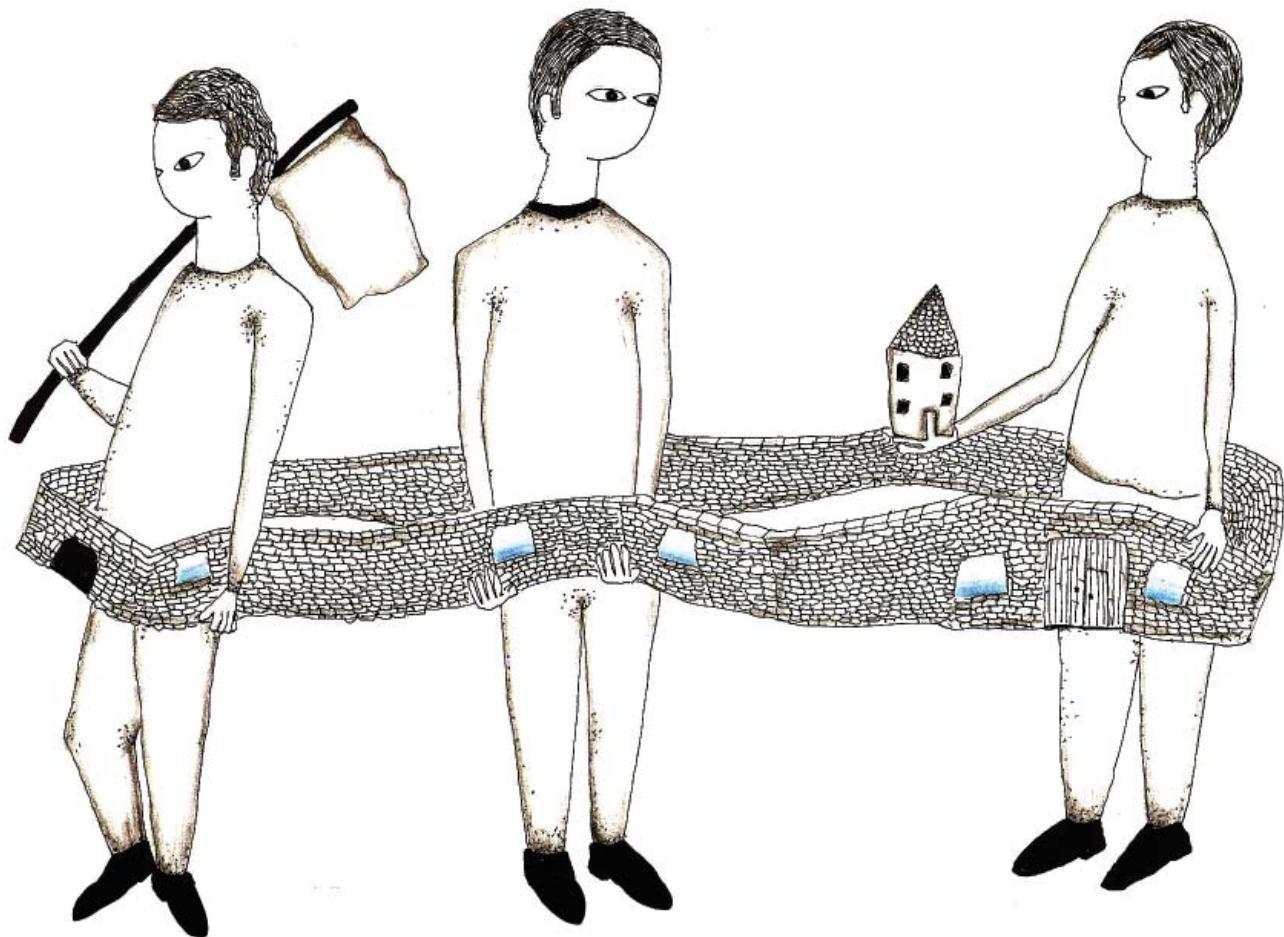
koje su mamac za mlade generacije i koje ih odvlače od tradicionalnih kulturnih praksi i vrednosti.

Menjanje izgleda starih gradova kao što je Peć, prelazak na neonska svetla i reklame za kladionice se mogu smatrati ekonomskim razvojem i neophodnim koracima koje opština čini kako bi privukla turiste. Međutim, mišljenja koja dolaze van opština, krive vlasti zbog toga što se ne čini dovoljno kako bi se zaštiti vredne kulturne znamenitosti i podržali tradicionalni lokalni poslovi kao način da se podstakne turizam. Predstavnici civilnog društva, uključujući i zanatlje pozivaju lokalne administracije da razviju valjanu strategiju i preduzmu konkretnе mere kako bi podrželi lokalna preduzeća i zanate promovisanjem turizma kroz poreske olakšice.

Dok su lokalne vlasti često pod lupom, ni inicijative lokalnih preduzeća nisu obećavajuće. Često preveliko oslanjanje na ograničena spoljna sredstva za pomoć parališe napore za preduzeća da naprave valjane strategije i da promovišu/profitiraju/održe lokalne tradicionalne pristupe. Iako se čini da volja postoji, nedostaje nešto što bi sve zainteresovane strane okupilo u sinergijski pristup i da se zajednički preduzmu konkretnе mere. Kako sada stvari stoje, postoji pretnja da će produktivne razgovore o budućnosti razvoja turizma voditi stariji nostalgičari u kafićima.

Šta dalje?

U ime modernizacije i napretka, čini se da su mlađe generacije napustile jedan od najdragocenijih resursa na Kosovu, kulturno i prirodno nasleđe, koje obuhvata bogatstvo bioraznolikosti i prirodnih lepota, značajno građevinsko nasleđe, zanatstvo, ručne radove, jedinstvene tradicionalne običaje, raznoliku muziku i kulturne prakse. Dok novozgrađeni trgovinski centri rastu kao pečurke širom Kosova, nema kolektivnih napora da se zaštiti i sačuva postojeće i živo nasleđe. Pažnja je usmerena na vlasnike ovih lokaliteta i zanemarena je zaštita tradicionalnih i lokalnih praksi koje polako nestaju. U svetu u kome

komparativna prednost predstavlja suštinu atraktivnog turizma, region Peć i samo Kosovo bi morali pronaći svoj jedinstveni identitet u Evropi, nudeći svoje suštinske elemente, koji postoje samo među različitim zajednicama na Kosovu i izbegavanjem štetnih putanja uvoznih modela sa švajcarskih Alpa ili austrijskih sela.

Biti svoj, pronaći svoju jedinstvenost, vrednovanje iskustva starijih i energija mlade generacije je nešto gde bi Kosovo moglo da transformiše postojeće neiskorišćene ili malo iskorišćene lokalne resurse u valjanu, održivu ekonomiju koja će omogućiti ljudima u regionu da i dalje mogu biti ponosni i da na dostoјanstven način zarađuju platu.

Dok se prožima stav da se naprave grandiozni planovi i brza zarada, male mogućnosti kao ključne mere su propuštene. Skromni pristupi/događaji, kao što su ulični vašari, su podsticaj za promociju proizvoda kao što su tradicionalne nošnje, čilimi, instrumenti i hrana kao i posete interesantnim lokacijama. Bez obzira da li su mali ili veliki, projekti koji se nastavljaju sporadično, odnosno bez koordinacije su presudni za zdravi napredak. Pravilno i održivo rešenje se oslanja na razvoj i unapređenje lokalnog turizma, koje se zasniva na lokalnim resursima, gde su lokalni ljudi uključeni u donošenje odluka i imaju direktnu korist od rezultata/profita. U idealnom slučaju, ovo bi se moglo sprovesti kroz ideju „misli globalno deluj lokalno”, jer su lokalne tradicije i kulturni identitet od suštinskog značaja za zajednice na Kosovu.

Od 1999..podrška koja je dobijena od međunarodnih organizacija, iako veoma cenjena, nije u mnogome doprinela održivoj ekonomiji na Kosovu. S obzirom da se ova sredstva postepeno smanjuju,

lokalne vlasti, preduzeća i zanatlije bi morali biti u stanju da pronađu održivo rešenje kroz efikasan podsticaj javno-privatnih partnerstava. Ova saradnja, sa jasnom strategijom, će omogućiti zajednicama da odluče kakvu vrstu razvoja kroz turizam bi želeli da vide. Pored toga, to bi dalo mogućnost zajednicama da se izbore sa osnovnim pitanjima koja se bave elementima kao što su troškovi socijalnog i kulturnog turizma, uloga kulturnog nasleđa u turizmu i elementi neophodni da bi se razumelo zdravo povezivanje između kulturnog nasleđa, turizma i lokalne ekonomije u regionu Peći.

Učesnici diskusije su se složili oko sledećih predloga:

-Uspostaviti valjani mehanizam koji će promovisati kulturno nasleđe kroz lokalne tradicionalne poslove i u isto vreme privući više posetilaca da se upoznaju sa prirodnim nasleđem regiona.

-Izraditi strategije koja će iskoristiti magični trougao pećkog regiona: bogato nasleđe, turističke destinacije i ekonomski razvoj.

-Uložiti strateške i ubedljive napore da se privuku međunarodni donatori i investitori.

-Neprekidno raditi na podizanju svesti kod lokalnog stanovništva, sa zahtevom da gradovi na Kosovu ne treba da predstavljaju atrakciju za brzu zaradu, kao što su kockarnice ili kladionice, koje zamenjuju neprocenjiv kulturni identitet gradova.

-Odato priznanje zanatlijama i njihovom radu i uložiti napor da se njihove veštine prenesu na mlade generacije, da lokalni donosioci odluka čine promene na bolje koje će da predstavljaju dobar primer za druge žitelje na Kosovu i u regionu.

Dah svežine: Interkulturalizam, interkulturalni gradovi, urbani identiteti u odnosu na konformizam

Nečija potraga za kreativnošću i različiti načini bivstvovanja drugima mogu ličiti na anarhiju. S druge strane, utvrđivanje agende zarad pravila i propisa i izgradnja imidža multikulturalnog društva, ukoliko se ne ostvaruje na osnovnom nivou, može završiti sa elementima monokulturalnih struktura. Pitanje je svesti kada i kako neko shvata ovu situaciju, koje mere se preduzimaju i kada treba prestati sa pretvaranjem da hodanje nema nikakve veze sa razgovorom.

Iako međuetnički dijalog više od decenije uzima mesto broj jedan na dnevnom redu na Kosovu, pitanje je da li ljudi na Kosovu imaju priliku za unutrašnji dijalog, kako bi procenili svoje odnose sa okruženjem i svoje sposobnosti da donose odluke o svojoj budućnosti? Opasnost od fabrikovanog života koji nije dobro shvaćen ili ga zajednice nisu prihvatile, zajedno sa zavisnošću ili od međunarodne zajednice ili dijaspore, može dovesti do neodržive budućnosti zajednica na Kosovu. Iako se radi u pravcu multikulturalnog društva, trenutne ekonomiske poteškoće i potrošački stil života može dovesti do različitih podela među grupama, što dalje vodi do otuđenosti i izolacije od društva koje zavisi od socijalno-ekonomskih sredina.

Priština, grad u kome živi skoro četvrtina kosovske populacije, uz sopstvenu dinamiku je u potrazi za svojim urbanim identitetom koji uključuje sadašnji dominantan pad kulture. Iako najverovatnije postoji lokalni urbanistički plan, osećaj urbanog haosa je poznat mnogim ljudima. U svetu novog, posleratno urbano okruženje je izgrađeno i čini se da je

improvizacija postala uobičajena praksa, isključujući duh i potrebe zajednice. Kako su prakse dominantne „mejnstrim“ kulture postale norme, marginalizovane podkulture cvetaju u različitim džepovima i čine novo urbano okruženje i urbani identitet Prištine. Gledano izvana, neko može definisati urbano okruženje sa svim različitim grupama u Prištini, ne shvaćajući da ove grupe sebe vide kao deo kolektivnog urbanog identiteta Kosova. Da li postoje višestruki identiteti u okviru urbanog identiteta u Prištini ili se možda očekuje da se ove različite grupe usklade sa „mejnstrim“ kulturom?

Razumevanje podkultura u urbanom okruženju i kreiranje prostora za njihovo postojanje je od suštinske važnosti za poštovanje različitih pogleda različitosti urbanih identiteta. Nedostatak svesti o postojanju drugih, ugrožava opstanak prirode urbanog identiteta i drži ovaj pojam daleko od interkulturalne i različite prirode urbanog životnog stila i tako vodi do monokulture i sterilnih stavova. Opstanak različitih podkultura je od suštinske važnosti za urbani život gde kreativnost, različitost i volja za koegzistenciju postaju norma za sve koji cene urbani identitet.

Postoji li kolektivna akcija kojom se održava različita priroda ili brojne nezavisne samoinicijative koje su objedinjene, kako bi se kreirao mozaik urbanog identiteta? Iako postoji veliki broj pritužbi pojedinaca protiv institucija, vredi pomenuti nedostatak organizovanih civilnih inicijativa. U mnogim krugovima nedostatak inicijativa i kolektivne akcije često ostaju samo „razgovor uz kafu“. Mali krugovi pojedinaca povremeno naprave male akcije koje

su limitirane na svoje istomišljenike i ostaju u zoni udobnosti sopstvene kulture. Urbano-ruralne podele kao i podele između socijalno-ekonomskih grupa su očiglednije nego ikada i predstavljaju prepreku potencijalnim integracijama različitih grupa, posebno studenata. Podkulturalne grupe često više vole da ostanu u svojim grupama, nastavljući sa postavljanjem svojih ideja o drugima i držeći se podalje od urbanog života i onoga što on nudi.

Grad sa četvrt miliona stanovnika je prilika za bogat kulturni život, gde je njihova raznolikost garancija za opstanak bogatih kulturnih dobara. Takav kulturni život upotpunjuje doprinos kolektivnoj radosti i sećanju urbanog života i pripadanju tom životu. Društva kojima nedostaje takav kulturni život, nemaju mnogo da ponude mlađim generacijama kojima je predodređen njihov način egzistencije, koji je daleko od mogućih socijalnih promena. Pravila urbanog kulturnog života i urbani identiteti su važni elementi za kolektivnu dobrobit i inkluziju. Dok lokalne vlasti ova pravila treba da razmotre, civilne akcije su imperativ za ublažavanje jaza ka zdravijem društvu.

Ovakve akcije treba da budu odgovornost svih, kako bi se protresli reakcionarni stavovi i preduzelu aktivna uloga u procesu obikovanju urbanog identiteta. U vremenu tranzicije, kulturni život i raznolikost ne treba napustiti i žrtvovati dnevno-političkim dominantnim grupama. Čini se da je bolje ostati odvojen od aparature izolacije i umesto toga izabrati pribiližavanje društvu. Evropska zajednica je otvorila svoja vrata raznolikosti a globalizacija je približila kulture, tako da je neizvodljivo ostati zaglavljen u monokulturalnom društvu.

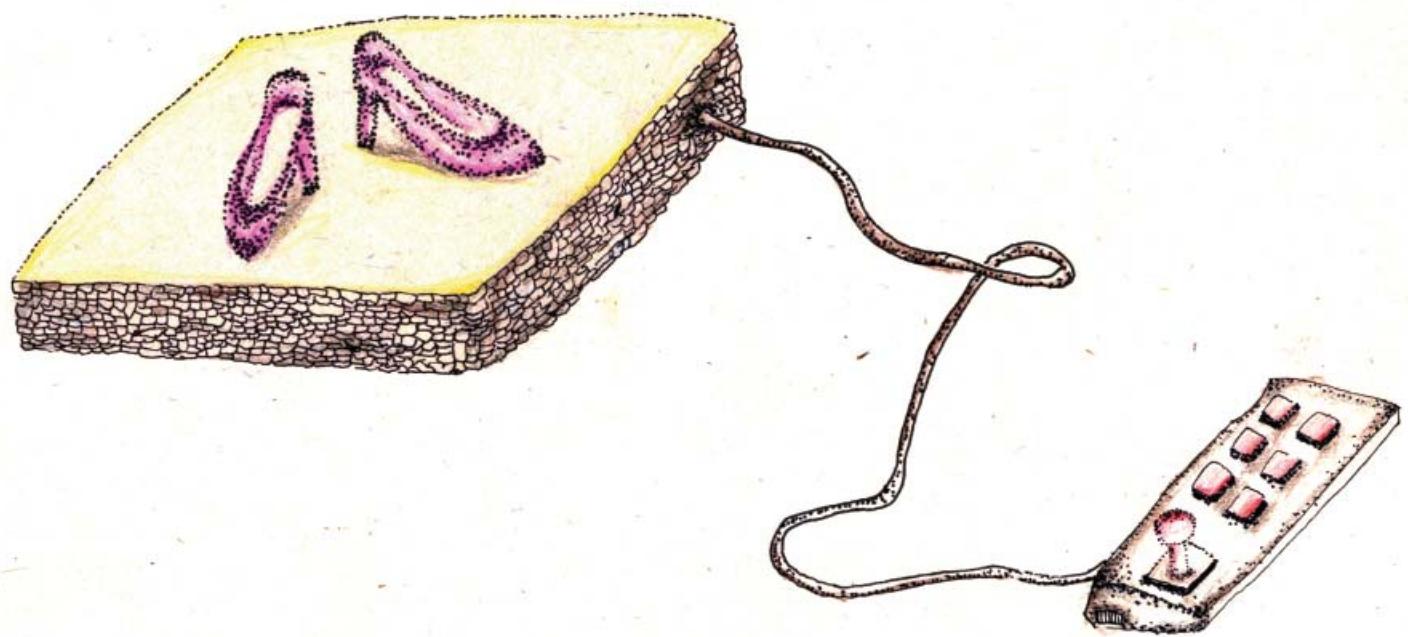
Izvor inspiracije – važna uloga u sistemu vrednovanja

Može li se politika o ovom pitanju promeniti? Postoji li kultura proaktivnog protesta u savremenoj kulturi Kosova ili je protest preduslov i plan za dobrobit monokulturalnog dobitka? Koji su izazovi marginalizovanih grupa za izdvajanje iz svojih malih krugova?

Pojam napretka se i dalje često povezuje sa zabludom, kao što je neplanirana izgradnja objekata u centru grada, gde se prava i kvalitet života građana ignorišu. Jednoglasno donošenje odluka i nametnute kulturne vizije grada će stalno produbljivati jaz između svih grupa zajednice. Ove kontinuirane mere ukazuju na mogućnost i potencijal za kulturnu autoritarnost i pojavu centralističkog pristupa kulturnoj sferi.

Progres se meri pričama izgrađenih u centru grada. Gubitak individualne kreativnosti i postojanja u ime fabrikovanog i kolektivnog, žrtvovano je u ime zakona.

Ovi stavovi će omogućiti jednoobraznosti da se uzdigne i eventualno pretenduje da postane opšti životni stil među zajednicama. Ako je tako, onda se postavlja pitanje da li je takav cilj poželjan i određen od strane zajednica; ili... da li je to agenda male grupe donosioca odluka za utvrđivanje aparature izolacije i zatvaranje vrata u isto vreme kada se svet otvara?

Višestruki identiteti Sebe

Uzimanje u obzir i razmatranje kulturnih identiteta sa građanima Prištine, a posebno viđenje „drugog“, gledišta su koja variraju u zavisnosti od različitih činilaca i pojedinaca, kao što su starost, obrazovni nivo, porodična istorija, individualni kapacitet za toleranciju i njihovo lično iskustvo.

„Drugi“ u kosovskom kontekstu je svako ko se ne priklanja konvencionalnim normama većine i „mejnstrim“ populacije. U tom smislu „drugi“ se smatra svako ko je pripadnik različite etničke ili verske zajednice, seksualne orijentacije ili prikazuju različite i nekonvencionalne životne stilove. Kako su se članovi grupe složili, Kosovo kao i svako drugo mesto na svetu je bogato različitim kulturnim identitetima i postoji stalna potreba za pokretanjem katalizatora promena u viđenju ovih identiteta.

‘Plastična tolerancija’ je naziv za površnu toleranciju „drugog“, koja je nediskriminatorska tolerancija izražena u sledećem:

‘Stvarno mi nije važno da li ti se sviđam ili ne, ali mi je važno da li će dobiti ili ne zaplenje na osnovu mojih ličnih identiteta (pol, etnička ili verska pripadnost itd)’.

U potrazi za prepoznavanjem „drugog“, po mnogima realnost na terenu ne obećava. Uvođenje novih i raznolikih ideja ili način za često indirektno odbacivanje netolerantnim ponašanjem koje se manifestuje kroz nemar, intelektualno zastrašivanje i demotivaciju i podsticanje distanciranja od drugih je veoma izraženo. Zatucanost kao takva može dovesti do uvredljivog i diskriminatorskog društvenog ponašanja.

Diskriminacija na osnovu stereotipa i predrasuda, u kosovskom kontekstu se zasniva više na nacionalističkom kontekstu koji je pothranjen nacionalističko-istorijskim narativima. Diskriminacija u ovim uslovima je viđena kao štit ili čak patriotizam,

kao borba za nacionalni opstanak i borba protiv kulturne asimilacije. U tom smislu identifikacija diskriminatorskih stereotipa na Kosovu od strane međunarodne zajednice može biti vredna zbog svog potencijala objektivnosti i neutralnog stava.

‘Pošto predmeti uključuju različite i višestruke identitete u odgovoru na društvene kontekste u kojima oni pronalaze sebe u datom momentu...’.

Pogled iz „kornjačinog“ oklopa

Potreba za samorefleksijom i identifikovanjem izgradnje stereotipa se smatra dobrom polaznom tačkom za razvoj svake tolerancije u društvu. U kontekstu Kosova, smena moći balansira tamo gde je „viktimirana“ zajednica koja je do juče viđena kao manjinska a sada dominantna i netolerantna većina; dok većinska i dominantna grupa do juče predstavljala „žrtvu“ i viđena je kao manjinska grupa danas. Ova zamena uloga i stavova se smatra direktnom posledicom društvenih promena i okruženja u kojima se ljudi nalaze. Kao posledica viktimirana grupa i dominantna grupa generišu mitove i stereotipe obostrano, koji ne moraju obavezno da reflektuju činjenice i potencijalnu pristrasnost.

Još jedan socijalni aspekt koji ne pomaže u obostranom razumevanju i toleranciji u kosovskom društvu je međunarodno nametanje nečega što je nazvano „multietničnost“ ili multietničko Kosovo. Ideja međunarodne zajednice o multietničnosti je proistekla iz zapadnog koncepta multietničnosti koji se zasniva na iskustvima i okolnostima. Međutim, ljudi na Kosovu često nisu videli jedni druge kao multietničke grupe jer nacionalnosti koje žive na Kosovu imaju mnogo više zajedničkog nego što međunarodna zajednica može da zamislí, bez obzira na nasilje tokom ratova u bivšoj Jugoslaviji tokom '90. Dakle, sa svim dobrim namerama, pristup međunarodne zajednice se smatra previše držanje pridika o multietničnosti bez prostora za razvoj tolerancije, zasnovane na tradicijama i praksama na

¹ <http://science.jrank.org/pages/7777/Multiple-Identity.html> [accessed 10th Feb 12]

² Član diskusione grupe.

lokalnom nivou, čime se sprečava odvijanje istinskog procesa pomirenja.

Veruje se da postoji opšti nedostatak samorefleksije i samokritike na Kosovu koje bi mogле da potencijalno doprinesu razbijanju mitova i predrasuda o „drugom“ i dovedu do obostranog kulturnog razumevanja i ispitivanja sličnosti radije nego različitosti. Pored toga, loša ekomska situacija na Kosovu ne pomaže razvoju tolerancije jer to postaje lak put da se okrivi „drugi“ za siromaštvo i nedostatak prosperiteta.

„Drugi sa planete Dijspora“

Izolacija i prilično limitirana integracija kosovske dijaspore u Zapadnoj Evropi, posebno u Nemačkoj, Švajcarskoj i Velikoj Britaniji je vrlo istaknuta. Niži nivo integracije u Nemačkoj i Švajcarskoj se objašnjava nedostatkom finansijskih sredstava i obrazovanja u odnosu na ruralno Kosovo. Kao što se vidi i među drugim imigrantskim grupama (npr. irske, grčke i drugih zajednica u SAD), i kosovska dijaspora je usvojila protekcionističko i samoizolacijsko ponašanje kako bi sačuvali svoj nacionalni identitet sa tendencijom povećanja nacionalizma i patriotizma.

Međutim, kosovska dijaspora zbog smanjivanja distance do kuće, ide korak dalje u očuvanju nacionalnog identiteta, time što pronalaze bračne partnere sa Kosova, ukoliko ne pronađu partnere među članovima dijaspore. Dakle, postala je lokalna šala tokom letnjih meseci kako lokalni ljudi vide ljude iz dijaspore, posebno muškarce koji dolaze brzim i sjajnim automobilima i prikazuju svoje „bogatstvo“ u potrazi za nevestom na Kosovu. Smatra se da je kosovska dijaspora integrisanija u Velikoj Britaniji jer dolaze iz obrazovanije sredine pa time i imaju bolja zaposlenja i takođe teže daljem usavršavanju.

Izolativno društveno ponašenje kosovske dijaspore koja živi u Zapadnoj Evropi dovodi do frustracije lokalnog stanovništva na Kosovu, koje povezuje ovo sa poteškoćama na koje se nailazi na putu ka evropskim integracijama, toleranciji i ekonomskom razvoju u EU. Da bi se razumeli „drugi“, treba razumeti i prihvatići ljudе sa velikodušnošću i radoznašću i izbeći izolaciju i otuđenje. Sve počinje priznavanjem „drugih“ i trudom da se upoznaju bolje. Zajednice na Kosovu se poznaju vekovima, nude svoje gostoprимstvo i šolju kafe.

Dijalog i komunikacija: stvaranje poruka u savremenim dijalozima

Prelazak sa tradicionalnih poimanja na liberalnije i savremenije sisteme vrednosti smatra se osnovnim procesom tranzicije i oblikuje nove ideje i verovanja za stanovnike Kosova.

Uporedo s tim, društvo sve više mora da se prilagodi nedavno uvedenoj etici i normama, uz usvajanje popularnih i globalnih principa.

Shodno tome, pripadanje ovom društvenom i kulturnom Duhu vremena sve više predstavlja glavno stremljenje. Ono se smatra instrumentom društvenog napretka i procesom kulturne integracije u zapadnu kulturu.

Međutim, praksa kulturnog razdvajanja, klasne podele i stvaranja stereotipa dominira u sredstvima javnog informisanja i javnim raspravama a to dovodi do stvaranja tendencije pogrešnog prosuđivanja i stvaranja loše zasnovanih percepcija o drugim kulturnama, što pak dovodi do stvaranja oblika društvene i kulturne getoizacije.

Kao posledica ovih opštih klasifikacija, svakodnevni oblici komunikacije zasnovani na ovakovom kulturnom etiketiranju sada su postali utvrđeni kulturni jaz u kojem ljudi sve češće teže da se grupišu u skladu sa agendum koja je konstruisana putem društvenih šema pripadanja a koja služi i koristi političkim elitama i moćnim ekonomskim grupama.

Kako se gradi dijalog u savremenom društvu? Ko gradi agendu mas-medija i uobličava komunikaciju? Kome su te poruke upućene danas i u koju svrhu?

Na ovoj sednici vođena je diskusija i razmenjeni

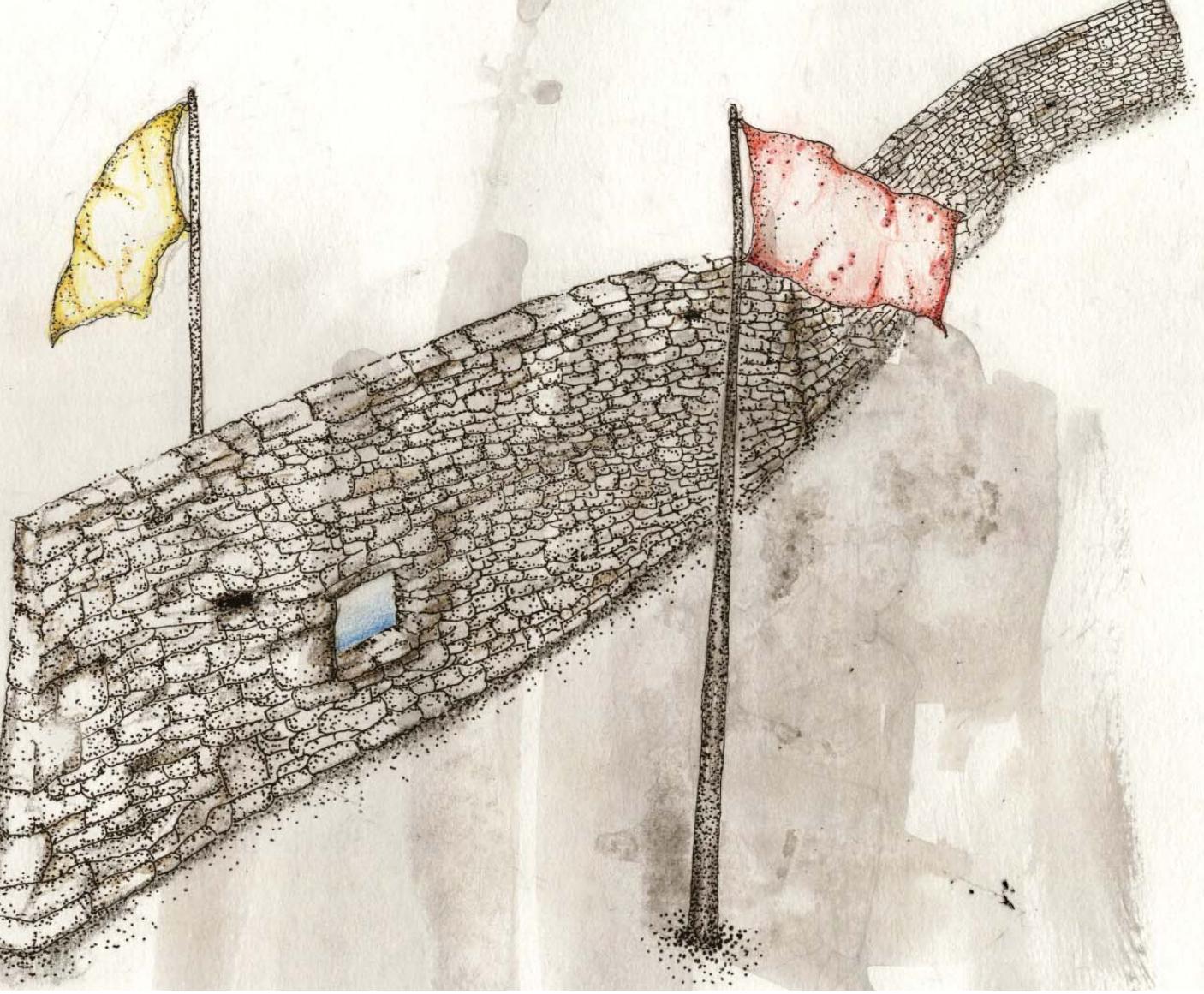
su stavovi među poznatim pojedincima u društvu, sa posebnim osvrtom na dijalog i šeme komunikacije kao sredstva za izgradnju kulturnih i društvenih stavova, a i definisan je njihov uticaj na pristupe komunikaciji danas.

Mediji oblikuju stavove o našim 'strancima'

S zajedničke tačke gledišta, na ulogu komunikacijskih platformi za dijalog gleda se kao na instrument za jačanje prekogranične saradnje i uspostavljanje profesionalnih mreža. Što je još važnije, komunikacija se koristi kao instrument za stvaranje klime međukulture tolerancije i međusobnog razumevanja.

Međutim, u lokalnom kontekstu, tradicionalne i patrijarhalne šeme komunikacije još uvek dominiraju u društvenom dijalogu. To su šeme koje se izgovaraju sa patrijarhalnim naglaskom u ruralnim sredinama i među pripadnicima starijih generacija. Iako tradicionalna, ruralna institucija zvana Oda (Veće staraca) gubi svoj značaj u zajednici, okvir vođenja dijaloga u društvu i u medijima još nije prošao kroz korenitu promenu niti je pokazao značajan napredak.

Primer koji pokazuje da je još uvek veliki deo komunikacije zasnovan na predrasudama, jeste ponašanje društva prema zajednici u dijaspori. Društvo i mediji imaju zajednički stav o zajednici u dijaspori, smatraljući ih "neobrazovanim građevinskim radnicima" koji finansijski pomažu domaću privredu. Osim toga, još jedno popularno lokalno gledište je da su oni loše obučene neženje koji iznajmljuju luksuzne

automobile da bi privukli lokalne žene.

S druge strane, zajednici u dijaspori je teško da se na nepristrasan način predstavi putem lokalnih medijskih platformi kako bi se suprotstavili lokalnim klišeima i uopštavanjima u vezi sa njihovim trenutnim identitetom i kulturnom zastupljeničću.

Ima brojnih slučajeva u kojima sredstva javnog

informisanja namerno koriste diskriminatorski pristup, ilustrujući i naglašavajući tako klasne podele i predsude. U nekim popularnim TV emisijama, na primer, prikazuju se loši uslovi života, ali se zapostavlja novinarski etički kodeks kako bi se dao objektivan prikaz. Tako se zapostavlja neutralni pristup u prikazivanju ljudskog dostojanstva, dok se istovremeno uveličavaju

poimanja o razlikama među društvenim klasama u pogledu njihovih subjekata i publike.

Široko je rasprostranjeno mišljenje da su klasne i kulturne podele, onako kako se ponekad predstavljaju u sredstvima javnog informisanja, pune predrasuda i namerne. Njihov uticaj i namera imaju negativan uticaj na zajednice i kulture jer ignorisu zajedničke potrebe u potrazi za pričom koja još više jača međusobne nesporazume.

Neki, pak, zastupaju stav da kulturna komunikacija jača ovu pojavu, pošto sredstva javnog informisanja i njihov način rada koriste različite interesne grupe sa ciljem namernog veličanja, otuđivanja ili stvaranja drugih rasprava u javnoj sferi koje su obojene predrasudama.

Razapinjanje 'kolege' na krst

Odnosi među kolegama na radnom mestu, uglavnom u javnim ustanovama, često su zasnovani na savezima sa određenim klikama i grupama čime se stvara kultura lične zavisnosti a ne kultura razvoja profesionalnih odnosa.

Ovakva tendencija ne dozvoljava profesionalni razvoj i utiče na produktivnost pojedinaca na radnom mestu. Na primer, neslaganja među kolegama ne javljaju se zbog intelektualnog razgovora ili različitih paradigmi već zbog potrebe da se brani određeni savez i štite određene interesne grupe.

Kao posledica toga došlo je do razvoja nepotizma koji je jednak korupciji na radnom mestu i koji predstavlja jednu uobičajenu karakteristiku javnih ustanova. Iako se sa tačke gledišta stranaca čini da kosovsko društvo pokušava da se udalji od tradicionalnih okvira komunikacije, u razgovorima u svakodnevnom životu još uvek se teži da oni budu zasnovani na savezima i predrasudama.

U procesu razmatranja društvenih standarda i razmišljanja o stvarnim potrebama, neki glasovi ističu da se društvo još uvek nalazi u procesu preobilovanja svog imidža dok se istovremeno suočava sa dugoročnim problemima. Različite istorijske priče koje nadograđuju negativne pristupe prema „drugima“ još

uvek predstavljaju jedan od glavnih izvora predrasuda i stvaranja stereotipa a rešavanje tih korenitih pitanja možda predstavlja ključ promene.

Obrazovno buđenje

Obrazovni sistem još uvek je jedan od najvažnijih izvora identifikovanja i stvaranja sredstava za komunikaciju. Što se toga tiče, tu još mnogo toga treba da se uradi.

Manipulacija istorijskim činjenicama, proces koji počinje u osnovnoj školi, doveo je do uspostavljanja jednog jednoobraznog i utvrđenog poimanja koje se odražava na pristup komunikaciji među kulturama i zajednicama.

Postoji ogromna potreba za sproveđenjem reformi u obrazovnom sistemu a posebno revizija udžbenika istorije kao procesa za pokretanje i jačanje kapaciteta učenika i za kritičko razmišljanje i samoispitivanje, kao i prilagođavanje pristupima u komunikaciji između drugih kultura i zajednica.

Nakon ratova iz 90-tih godina prošlog veka međunarodna zajednica je mnogo investirala u razvoj Kosova, na primer u pogledu infrastrukture, politike i procesa demokratizacije. Međutim, potreba za sproveđenjem obrazovne reforme od osnovne škole do univerziteta sada predstavlja prioritet kako bi se stvorili kritički i slobodoumni pojedinci koji su sposobni za samokritiku i koji raspolažu jakim i objektivnim profesionalnim veštinama i imaju etički pristup.

Obrazovanje predstavlja sredstvo za sopstvenu spoznaju i upoznavanje „drugih“ i ono treba da podstiče kritičko i multi-dimenzionalno razmišljanje koje je zasnovano na logici i konstruktivnom predavanju, to jest na komunikaciji i nastavnom gradivu koji su zasnovani na činjenicama a ne na bajkama za malu decu.

Iako je podrška međunarodne zajednice u vezi sa tim pitanjem od presudnog značaja, Kosovo se mora odmah suočiti sa izazovima u oblasti obrazovanja i da iste postavi kao prioritet. Putem tih mera savremenjeni dijalog unutar i između zajednica, na lokalnom i međunarodnom nivou, može da se uzdigne na naredni viši nivo.

Zajedničko nasleđe kao kolektivna odgovornost

Kulturne vrednosti su uvek bile deo našeg nasleđa, identiteta i kolektivnog sećanja. Tretman nasleđa kao kolektivne odgovornosti nije bio isti tokom istorije, međutim tokom poslednjih decenija na Kosovu stav očuvanja zajedničkog nasleđa nije se drastično promenio.

U poslednje vreme ljudi postaju svesniji svog okruženja i životne sredine, zajednice vide propadanje objekata koje imaju kulturni značaj i deo su kolektivnog sećanja. Uništavanje objekata nasleđa od strane nekih bez razmatranja njihovog značaja, starosti i šta to predstavlja za našu istoriju, se često dešava uz minimalnu ili nikakvu brigu za zaustavljanje njihovog uništavanja.

Na sreću, još uvek postoje male grupe posvećenih građana i organizacije koji čine napore da se zaštiti postojeće kulturno nasleđe na Kosovu i koji se protive nedoslednoj politici koja utiče na obeležja urbanog identiteta.

U pogledu turizma i kulturnog nasleđa, može se reći da su tradicionalno i neraskidivo povezani. Ljudi posećuju mesta zbog njihovih objekata i priča koje nude, jer imaju vrednost kulturnog nasleđa. S toga i potreba za promovisanjem kulturnog nasleđa, koje će za uzvrat pomoći razvoju kulturnog turizma koji je od suštinskog značaja. Zajedno sa objektima nasleđa, kulturni turizam omogućava lokalnom stanovništvu da promoviše svoje lokalne tradicije, kulturne proizvode, rituale i način života na dosta-janstven način, vraćanje ponosa ljudima, njihovim mestima i tradicijama.

Nasleđe i institucije

Na Kosovu postoji najmanje pet glavnih institucija koje se bave kulturnim nasleđem. Nji-

hovi glavni zadaci su upravljanje konzervacijom, restauracijom, očuvanje i zaštita kulturnog nasleđa. Međutim, u praksi, ispunjavanje obaveza koje se odnose na zaštitu i pristup kulturnom nasleđu, uključujući i artefakte i pisane materijale je upitno. Često stanovnici ne tretiraju kulturno nasleđe na odgovarajući način zbog nedostatka svesti o njihovoj vrednosti ili popularnom viđenju nasleđa kao nečega starog, pa samim tim nedostojnim.

Mnogo vremena je izgubljeno u sporovima o tome ko je nadležan za zaštitu određenog objekta dok isti propada. Često se konzervacija objekata vrši nekvalitetno i bez odgovarajućih standarda, čime se omogućava improvizacija koja ne predstavlja pravi karakter i svrhu objekta i ne štiti ga za buduće generacije. Ove improvizacije su često korišćene za političke dobitke, odnosno u skladu sa predizbornim kampanjama i njihovim pojavljivanjem u medijima. Nemogućnost da se očuva kulturno nasleđe se obično vezuje za posleratni razvoj koji se fokusira na prikupljanje prihoda i ekonomski razvoj. Konzervacija je mnogo skupljia od novog građevinskih razvoja i za to se ne ptimenjuje koliko i kako treba i samim tim dolazi do uništavanja zajedničkog nasleđa.

Kolektivno sećanje je predmet vladajuće politike

Društveni mediji, internet i igre predstavljaju direktni izazov, čineći da društvo, a posebno mladi ljudi budu u sinhronizaciji sa vrednostima kulture i nasleđa. Dok ovi događaji mogu držati omladinu dalje od nasleđa, to može biti i mogućnost za inkorporiranje vrednosti kulturnog nasleđa u virtualni svet interneta i društvenih medija.

U Kosovskom kontekstu kulturno nasleđe se vrednuje na osnovu svojih estetskih vrednosti i kolektivnog pamćenja. Međutim, uzimajući u obzir egzistenciju i hijerarhiju potreba stanovnika Kosova, gde ljudi moraju da brinu o svojim svakodnevnim potrebama, očuvanje i zaštita kulturnog nasleđa nije najveći prioritet za većinu stanovnika.

Na Balkanu, zbog mnogih promena i političkih odluka, kulturno nasleđe je tretirano kao sredstvo da se obriše istorija, u smislu potvrđivanja trenutne pobjede nad prethodnim vladarima ili kao pokušaj vaskrsnuća i da se potvrdi poreklo određenog istorijskog perioda, iako vrlo često bez valjanih istorijskih činjenica. Prethodni režim je imao direktnе posledice na nasleđe Kosova, posebno nasleđe u Prištini i njihove politike da se uništi sve staro zarad novog. Zbog takve politike, na primer, ceo stari grad Priština je preoran kako bi se napravio prostor za objekte novog stila. Novo i progres u bivšoj Jugoslaviji su predstavljali cement i beton, za razliku od starih drvenih i glinenih objekata.

Važno je spomenuti nedavne pokušaje da se ponovo napiše post-jugoslovenska istorija jer je bilo pokušaja da se uništi nasleđe koje se vezuje sa jugoslovensku eru, kao što je na primer spomenik Bratstva i jedinstva u Prištini. Ideja da se ovaj spomenik zameni parkingom je bila atraktivna u nekim krugovima. U istom smislu, velika građevinska investicija u pokušaju da se potvrdi antičko grčko poreklo naroda putem objekata i statua u Skoplju je interesantno takođe. Ovo pokazuje da se politika nasleđa na Baklanu menja sa promenom vlasti i da je kao takvo, kulturno nasleđe u vlasništvu vladajuće politike i ne tretira se kao nešto što pripada svima.

Nasleđe i turizam

Na Kosovu je malo učinjeno da se promoviše kulturno nasleđe za razvoj turizma. Nekoliko inicijativa kako institucionalnih, tako i nezavisnih su smatrane neefikasnim, nekreativnim i kao takve ove inicijative nisu bile uspešne u razvoju lokal-

nog turizma a još manje međunarodnog turizma sa kulturnim atrakcijama. S druge strane, međunarodne organizacije na Kosovu su napravile značajan napor za kreiranje platforme za razvoj politike kulturnog nasleđa. Kroz razne projekte i inicijative, međunarodne organizacije su uspele da podstaknu lokalnu zanatsku proizvodnju i njihovu distribuciju i prodaju kroz promotivne sajmove. Ovo je zauzvrat podstaklo poštovanje lokalnih tradicionalnih zanata i podiglo svest ljudi o njihovoj tradiciji i do neke mere o njihovom kulturnom nasleđu.

Druge zemlje u regionu imaju nešto bolju realizaciju strategija za turizam i kulturno nasleđe, od kojih su neke rezultirale konkretnim turističkim atrakcijama kao što je razvoj Popove Kule.

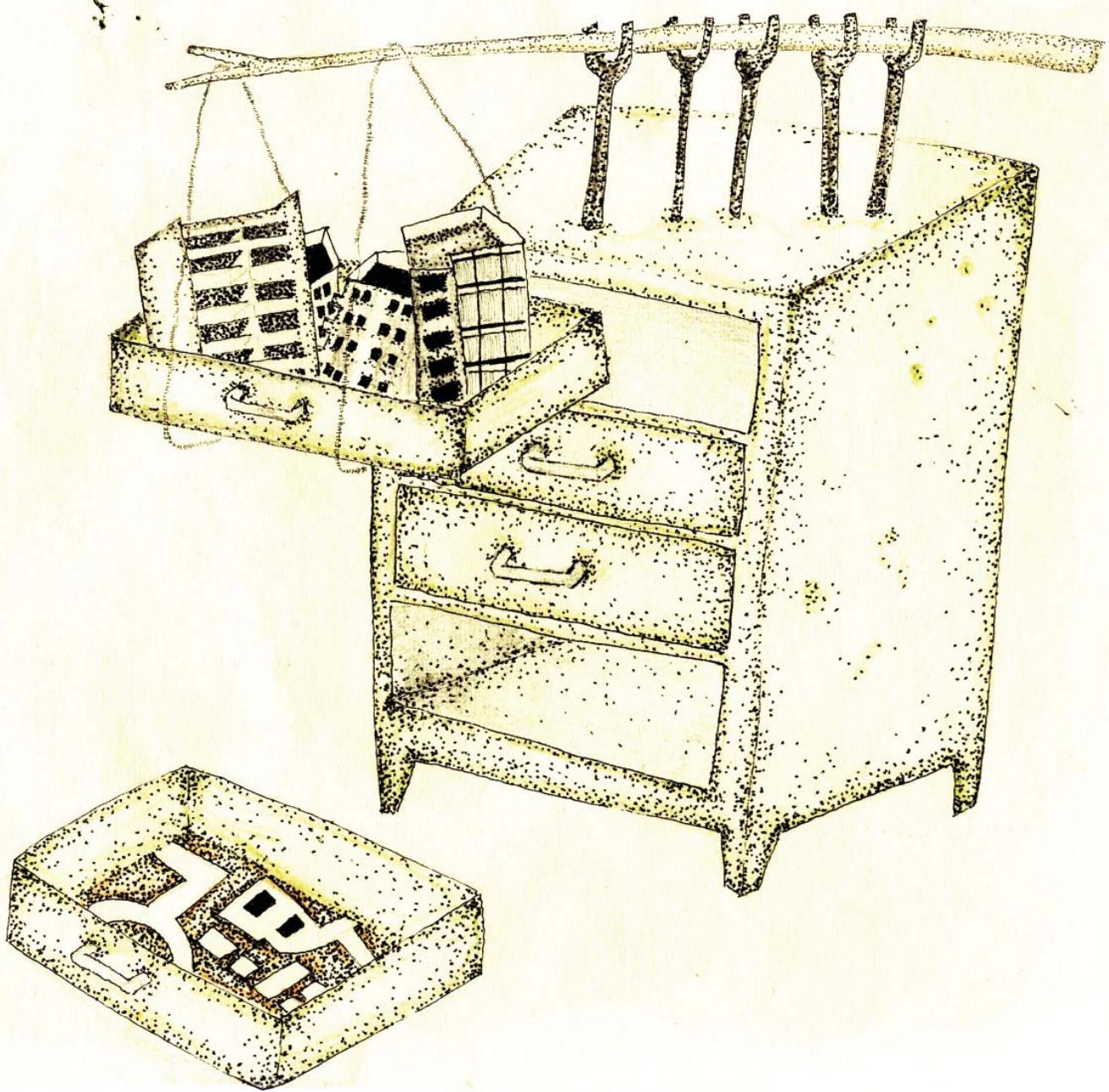
Mediji i obrazovanje

Nedostatak medijske pokrivenosti i jednoglasnog donošenja odluka od strane vlasti o kulturnom nasleđu nije dalo prostora građanima da se uključe i saznaju više o budžetu svojih kulturnih obeležja.

U pogledu obrazovanja, postoji velika praznina u obrazovnom sistemu na Kosovu u pogledu kulturnog nasleđa. Tema se tretira nedovoljno i na veoma nekreativan način koji ne pomaže u podizanju vrednosti za kulturno nasleđe među mладим generacijama.

Situacija koja se odnosi na zajedničko nasleđe, vrednost i (nedostatke) kolektivne odgovornosti na Kosovu se može videti kao kombinacija ograničenog institucionalnog kapaciteta, nemogućnošću građana da utiču na kreiranje politike i sprovođenje iste i nedostatka obrazovne podrške za podizanje svesti o kulturnom nasleđu.

Pronalaženje ravnoteže i određivanje prioriteta nije uvek lako, ali je važno da se da doprinos prosperitetnoj budućnosti za investiranje u mlađe generacije. Kaže se da slika vredi hiljadu reči, ali šta ćemo reći budućim generacijama kada ne bude bilo priča o njihovom gradu koji je ispunjen objektima od stakla i betona.

Priče iz našeg dvorišta

Da krenemo redom. Ovo nije spisak želja onoga što drugi očekuju da mogu da vide na Kosovu u narednim godinama. Ovaj članak predstavlja spisak očekivanja pripadnika međunarodne zajednice koji već žive na Kosovu a kada dođu u ponovnu posetu nakon 20 godina.

U međunarodnim sredstvima javnog informisanja Kosovo je uglavnom prikazano kao jedna problematična tačka i ljudi koje žive van Kosova nisu imali mnogo prilika da čuju ili čitaju priče koje otkrivaju i prikazuju bogati kulturni život ovog malog ugla na Balkanu. Ipak, pripadnici međunarodne zajednice koji rade na Kosovu imali su priliku da otkriju lepe 'dobro čuvane tajne' koje Kosovo ima u svojoj ponudi.

Ali zainta, šta oni očekuju da vide ako bi u budućnosti došli da obiju Kosovo sa svojim porodicama? Možete da ih zamislite, kako se ležerno obučeni, prisećaju događaja iz njihovog života provedenog na Balkanu, kako prizivaju sećanja odavde i odande ili tihe boemske noći provedene u kafani Tingl Tangl, kako tokom vikenda šetaju Rugovskom klisurom ili se skijaju na Brezovici...

Zamislite kako mi kao svetski putnici zamišljamo zlatnu budućnost na Kosovu a stvarnost trenutno nije baš mnogo ružičasta.

Epizodne sednica vođenja dijaloga sa intelektualcima koje je organizovao projekat PKRK nastavljene su jednom posebnom sednicom koja je bila organizovana za pripadnike međunarodne zajednice koji žive i rade na Kosovu i koji su više angažovani na davanju doprinosa u oblastima nasleđa, kulture, obrazovanja i životne sredine.

Dijalog je bio koncipiran tako da otkrije gledišta učesnika i njihove vizije Kosova kada budu i ako budu posetili Kosovo u budućnosti.

Spisak glavnih želja

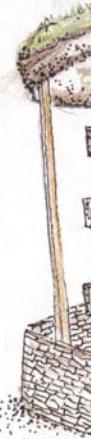
Prva napomena koja je data bila je da 'kada se realno razmišlja o budućnosti Kosova, onda se prvo moraju verifikovati njegovi sadašnji potencijali i kapaciteti'. Sa te tačke gledišta, zamisao u vezi sa lokalnom kulturnom zastupljenošću Kosova nije jasna uprkos rastućem potencijalu jedne dinamične kulturne scene.

Ipak, ono što je naglašeno bile su promene koje se očekuju u okviru ispunjavanja zadataka podizanja svesti o kulturnom nasleđu. Idealno gledano, za dvadeset godina postoji nada da će lokaliteti nasleđa biti dostupni svim zajednicama i da će planirani razvoj oko tih lokaliteta da integriše nasleđe u svakodnevni život društva i grada.

Ima jedan vic u kojem se kaže 'Putovanje iz Prištine u druge gradove na Kosovu liči na putovanje u vremeplovu'. U tom pogledu predstoji veliki zadatak u vezi sa kulturnom promocijom ostalih regiona. Organizovanje umetničkih događaja sa ciljem povezivanja ljudi i kultura doprineće podizanju profila raznih regiona pošto su sadašnji kulturni događaji većim delom koncentrisani u glavnom gradu, u Prištini.

Ali osim ove decentralizacije kulture, drugo pitanje koje je pomenuto je i proizvodnja kulturnih proizvoda i događaja. Postoji nedostatak vlasništva među lokalnom zajednicom što se tiče njene kulture i tradicija, pošto je skoro sve što se događa i ima veze sa kulturom, sponsorisano od strane međunarodnih organizacija. Naravno, ti događaji se obično dešavaju u Prištini, počevši od njihovog finansiranja, do pokretanja i spovođenja projekata i održavanja manifestacija.

Ali finasiranje za kulturu je uvek neizvesno pošto za svaki komad koji se napiše mora da se platи novcem i teško je zamisliti otplate tokom roka od 20 godina ili kakvo će biti njegovo zaveštanje. U dugoročnom

pogledu, radi se o tome da li je društvo u stanju da finansijski priušti i podrži stvaranje kulturnih aktivnosti. Zavisnost od inostranih finansijskih sredstava znači da ima malo pozitivnih signala za stvaranje održive kulturne i umetničke scene na Kosovu.

Međutim, Kosovo bi bilo jedan potpuno drugačiji scenario, ako bi doživelo zdrav privredni razvoj tokom narednih 20 godina, što bi omogućilo ljudima da bace pogled dalje od „punog frižidera“ i omogućilo im da izdvoje vreme da se angažuju u kulturnim procesima i kulturnom razvoju.

Unapređivanje tradicija i obuhvatnosti uvek predstavlja feži deo kulturnog razvoja pošto to kao prvo zahteva ojačane kapacitete u obrazovanju i ulaganje u mlađe generacije. Nažalost, ovo još uvek nije slučaj na Kosovu.

Iako kulturna scena Prištine može da bude inspirativna, čini se da se ona samo tu i javlja. Iako „kultura“

nije moćna ustanova i pristupačan deo svakodnevnog života, već postoji jedna živa alternativna scena a ima nade da će za 20-ak godina ona značno procvetati i da će biti ugrađena u svakodnevno delovanje društva sa svojom sopstvenom autentičnošću, kao jedan organski uzgojen kulturni proizvod.

Međutim, budući turisti Kosova nisu toliko entuzijastični što se tiče njegovih izgleda u turizmu. Iako postoji jedan rastući broj ideja za razvoj turizma, Kosovo nikada neće postati veliko međunarodno turističko odredište, uglavnom zato što je ono okruženo zemljama koje već raspolažu dobro razvijenim i zamišljenim strategijama za privlačenje posetilaca. Ono što Kosovo može da uradi jeste da iskoristi one resurse kojima raspolaže i da podstiče dalje održavanje tih resursa zarad budućnosti svojih građana koji žive u dotičnim mestima, kao i u korist posetilaca.

Održivi razvoj predstavlja još jedno goruće pitanje

koje mora da ostvari vidljiv napredak tokom narednih 20 godina a za koje se kaže da ga je uprava dovela do jednog stanja „nazadovanja“ uzrokovanih padom stepena blagostanja stanovništva. Skandal u vezi sa korupcijom, nepotizmom i lošom upravom ojačali su mišljenje da oni koji su zaduženi za upravljanje Kosovom ne uzimaju u obzir ideje i stremljenja energične omladine.

Međutim, očekuje se da će doći do kolektivne želje da se razmisli o nezadovoljstvu koje je akumulirano tokom svih ovih godina i da se sprovedu promene u svim slojevima društva.

Sređivanje životne sredine

„Prestonica đubreća na Balkanu“ je izraz kojim jedna lokalna radio stanica naziva Prištinu. Koliko god se glavni grad Kosova trudio da sebe stavi na kartu sa mestima koja se obavezno moraju videti, načinjeni su samo mali koraci u pogledu poboljšanja imidža grada i njegove samosvesti. Stranci smatraju da „ljudi ovde uvek nađu nekog drugog da ga okrive za sopstvene greške ili promašaje“.

Zajedno sa problemima u vezi sa upravljanjem smećem i neefikasnim pristupom rešavanju ekoloških pitanja, učinjeni su veoma mali koraci da bi se sprečilo da gradske oblasti ne liče na nezakonito izgrađene favele i da se duž ulica nalaze zgrade obložene stakлом kroz koje se ne može videti. Treba preduzeti radikalne korake za normalizaciju prostornog i urbanog planiranja svakog grada na Kosovu. S tim u vezi, nedostatak javnog prostora smatra se jednom od najvećih prepreka za razvoj efikasnih i obuhvatnih omladinskih aktivnosti i njihovog potencijala za jačanje i podsticanje gradskog života.

Nivo samokritičnosti je još uvek na niskom nivou a odgovornost kao pojam postoji samo kao mrtvo slovo na papiru. Većina institucionalizovanih procesa i projekata služi samo svrhama političkih partija i njihovih programa i sprovodi se netransparentno i nepravedno.

Potreba za korenitim pristupom ostaje jedan od prioriteta kako bi se oslobodili lokalni potencijali i obezbedile mogućnosti i izbori za one koji žele da doprinesu normalizaciji života i životnog prostora na Kosovu.

Međutim, još uvek postoji nade u pogledu potencijala koje ima revitalizacija poljoprivrede Kosova. Podsticanje poljoprivrednih praksi, praćeno drastičnim promenama u poljoprivrednim strategijama i politici koja ide u prilog poljoprivrednicima, smatraju se izvorom nade za stabilizaciju lokalne privrede i stvaranje novih radnih mesta.

Na kraju krajeva

Među međunarodnim posetiocima postoji jedno opšte očekivanje da će građani preuzeti još aktivniju ulogu u donošenju odluka kao i da će biti dovoljnog ekonomskog prosperiteta za pružanje podrške tom angažovanju. Poziva se na jačanje svesti ljudi kroz ideje i trenutno se smatra da je Kosovom zavladala „kulturna sela“ i da politička elita nije predstavnik gradskog duha.

U tom kontekstu uloga građanskog društva je moćna i izuzetno neophodna da bi se počelo sa pokretanjem demokratskih procesa sa mrtve tačke i da bi se počelo sa jačanjem obuhvatnosti i društvene integracije kojima je, do sada, bila poklanjana veoma mala pažnja.

Pristupačnost i odgovornost su očigledna potreba društva kako bi ono napredovalo i usmerilo se ka istinskoj integraciji. U tom smislu od vitalnog značaja je unapređenje kulturne raznolikosti i obuhvatnog pristupa u donošenju odluka.

Da ta je jasna poruka da je unapređenje lokalnog potencijala i resursa moguće samo ako se u njih investira i da, s tim u vezi, mnoge stvari moraju da se promene kako bi se prevazišla ta stagnacija.

Jedna stvar je sigurna. Ono što će budući turisti moći da vide na Kosovu i dalje ostaje nepredvidljivo. To naravno zavisi od posvećenosti građana i zajednica da sprovedu ono što je predviđeno. Međutim, nastavljaju se napori na poboljšanju perspektiva svake zajednice i u svakoj oblasti, tako što se obrazovanje, kultura i privreda stavljuju u središte. Na kraju krajeva, to će zavisiti od toga da li će lokalne zajednice gledati na potencijal njihovih resursa kao na čašu koja je poluprazna a u stvari je puna do vrha.

Nasleđe i njegov skriveni potencijal

Široki koncept kao što je 'kultura' stavlja pred nas relativno različite definicije i tačke gledišta, u zavisnosti od porekla, obrazovanja, kulturne sredine i kulturnih uticaja učesnika. Međutim, kulturno nasleđe je jedno mnogo specifičnije pitanje koje obuhvata jedan široki spektar evociranih značenja: počevši od tradicije bakine pite od jabuka, preko gomile kamenja negde u brdima sve do verske građevine ili lokaliteta.

Međutim, ono što je još komplikovanije, je odnos nasleđa i siromaštva, pošto su na spisku prioriteta svakodnevnog života hrana i osnovne potrepštine svakako od mnogo većeg značaja.

S druge strane, stalni napori u unapređivanju bogatih i raznoličnih lokaliteta kulturnog nasleđa i kultura takođe predstavljaju prioritet. Ali, postavlja se pitanje „Na čijem se spisku prioriteta oni nalaze“, na spisku zajednica ili institucija?

Deveta diskusija Projekta PKRK, koja je održana u Gračanici, imala je za cilj da istraži veze između „Nasleđa i siromaštva“. U diskusiji radi razmene mišljenja i iskustava na terenu, bili su angažovani aktivisti NVO, diplomirani studenti, umetnici i aktivisti za ljudska prava.

Diskusija na ovakvu temu dovodi do stvaranja širokih i raznolikih tumačenja pošto je sama tema-tika u svojoj suštini, kako za „nasleđe“, tako i za „siromaštvo“ izuzetno raznolika. Važno je обратiti pažnju tokom pokušaja definisanja terminologije i koncepata koji obično karakterišu ove dve teme. Kao što siromaštvo može da bude shvaćeno kao jedan ekonomski, intelektualni, duhovni, kulturni ili

moralni pojam, tako se i nasleđe može klasifikovati u kategorije materijalnog, nematerijalnog i prirodnog nasleđa. U mnogim slučajevima, pokušaj utvrđivanja tačne definicije „nasleđa“ i „siromaštva“ kreće se između nekoliko od tih koncepata, duž određenog spektra. U lokalnom kontekstu, siromaštvo i nasleđe su komplementarni pojmovi jer jedan utiče na drugi u pozitivnom ili negativnom aspektu i oba imaju uticaj na kvalitet života i perspektive lokalnih zajednica.

Finansijska crna rupa

U svojoj novoj istoriji, Kosovo je dobilo značajne i brojne donacije. Međutim, na toj teritoriji još uvek postoje značajni ekonomski problemi koji utiču na ideje, poglede i verovanja i njihovo oblikovanje među lokalnim zajednicama. Česti su lokalni i međunarodni izveštaji u kojima se pominje zloupotreba sredstava, loše upravljanje projektima i zloupotreba položaja na svim nivoima administracije.

Kao posledica toga, ekonomsko (finansijsko) siromaštvo je jedno od najdominantnijih pitanja u društvu, uz postojanje jasnih indikacija da postoji slabo razumevanje kulturnog nasleđa i sposobnost za razvoj njegovog potencijala.

Zbog neophodnosti za zadovoljavanjem svojih osnovnih potreba, zajednice kao prioritet postavljaju 'pun frižider' ispred usredsređivanja na iskorisćivanje različitih kulturnih, prirodnih i/ili alternativnih resursa. Trenutni pristup je vidljiv u 'samouništavajućem' odnosu koji čovečanstvo uopšte ima a prema svojoj životnoj sredini i zelenim oblastima.

U društvenom kontekstu, nedostatak investicija u obrazovni sistem kao i nedostatak institucionalne posvećenosti pružanju podrške obrazovanju i nedostatak investiranja u budućnost, odražavaju se u opštem poimanju da su nasleđe i kultura i njihova veza sa siromaštvom, velikim delom ignorisani. Odliv mozgova, traganje za boljim kvalitetom života i prinudno raseljavanje doveli su do pojave intelektualnog siromaštva i nedovoljnih profesionalnih ljudskih resursa u oblasti kulture što je kao posledicu imalo podsticanje angažovanja neiskusnih i neobučenih pojedinaca u tom domenu.

Neefikasna politička odgovornost institucija samo je jedan od mnogih faktora koji usporavaju procese podizanja svesti među zajednicama. Sredstva javnog informisanja diktiraju 'trendove' u skladu sa različitim političkim planovima, a zbog zavisnosti društva od sredstava javnog informisanja, zapostavlja se pažnja prema kulturnim prioritetima kao što je nasleđe. Postojeće kulturne i društvene predrasude takođe prožimaju trenutne poglede na nasleđe i kulturnu raznolikost. Posebno nedostaje motivacija omladine da postane angažovana u kulturnim inicijativama. Jasno je da postoji velika potreba za obrazovnim i informacionim programima koji bi omogućili zajednicama da bolje shvate značaj čuvanja i unapređivanja kulturnog nasleđa i da razumeju potencijal razvoja zajednice koji leži u resursima nasleđa i kulture.

Stvaranje stereotipa takođe ima svoju ulogu. Nedostatak znanja o konceptu 'komšije' doveo je do stvaranja iskrivljene slike o 'onoj drugoj zajednici' pošto se kulturno nasleđe obično deli na 'naše' i 'njihovo'. Na pomolu su naporji veličanja jedne nacije u odnosu na drugu, što dovodi do pojave dispariteta

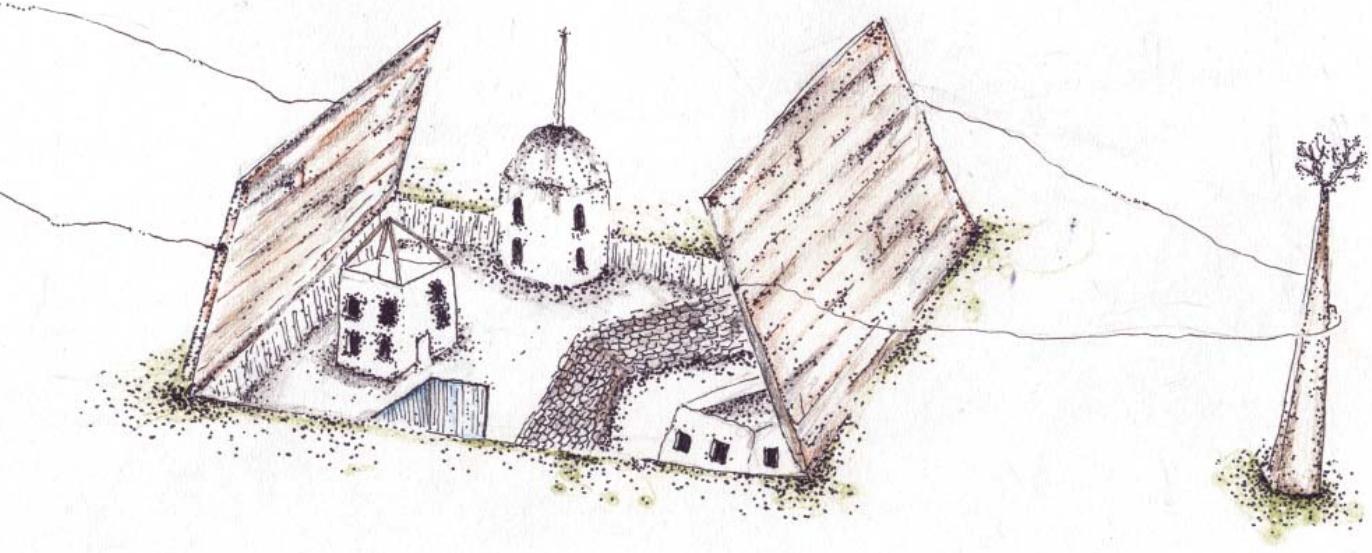
u relativnom značaju jednog oblika kulturnog nasleđa u odnosu na drugi.

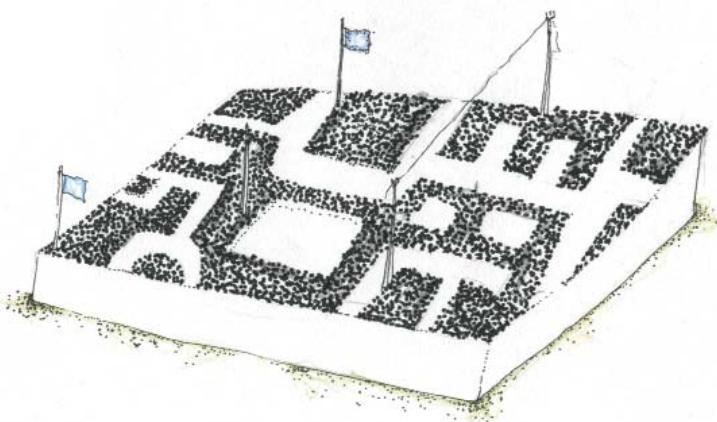
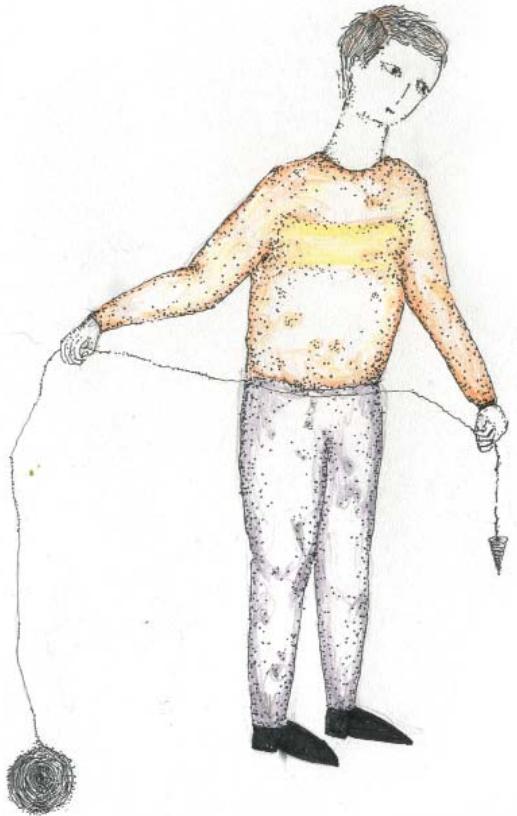
Međutim, kada govorimo o kulturnoj imovini (raznolikost kultura, artefakata, lokaliteta, građevina i tradicija), u prvi plan izbija njena raznolikost, i to ne samo na Kosovu već i u celom regionu Balkana. Ipak, mnoge zajednice koje žive u jugoistočnoj Evropi nisu svesne te imovine kao resursa za intelektualni i privredni razvoj. Dok se u drugim, 'razvijenijim' zemljama kulturno nasleđe dobro čuva i održava, na Balkanu je ono bilo spaljivano i uništavano. Ono što je još alarmantnije jeste da ovaj negativni trend još uvek predstavlja odliku savremenog urbanog razvoja i društvene 'modernizacije'. Kosovo tu nije nikakav izuzetak.

Malobrojne kolektivne inicijative i nedostatak volje za komuniciranjem ograničavaju saradnju među zajednicama kada je u pitanju očuvanje zajedničkog nasleđa i unapređenje kulturne raznolikosti. Saradnja među zajednicama je izuzetno značajna radi obezbeđivanja dugoročnih rešenja za sprečavanje negativnih uticaja siromaštva na nasleđe. Potreba za samosvesću, podizanjem svesti i uključivanjem omladine u ove procese od vitalnog je značaja za očuvanje i unapređenje kulturnog nasleđa što zauzvrat može da osigura da nasleđe može da se koristi kao jedno moćno sredstvo u borbi protiv siromaštva i da se osigura da se nasleđe iz prošlosti da u amanet budućim generacijama.

Očigledno je da je region bogat što se tiče raznolikosti kulturne imovine. Međutim, ljudi su i dalje siromašni i nesvesni bogatstva koje ih okružuje. Ljudima na Balkanu nije potrebna Aladinova čarobna lampa jer oni je već imaju. Samo treba da je protrljuju i oslobole njenu moć.

Priština, gde ulice nemaju ime!

Prvi korak koji načinim kada treba da kročim u pejzaž nekog novog odredišta je da kupim vodič i proučim nazive ulica oko mog hotela i/ili mesta sastanka, a često kopiram i uveličavam kartu sa nazivima ulica koje se nalaze u mojoj neposrednoj blizini. Čak i dolazak Gugl mep-a nije mogao da promeni takvo moje ponašanje. Ja još uvek cemim vodič jer je to knjiga koja dodaje činjenice golom kosturu karata. Tu mogu da pročitam koje su to znamenitosti koje posetioci mogu da obiđu i da saznam nešto o onim manje poznatim znamenitostima koje mi zapadnu za oko. Po dolasku u hotel krenem u šetnju što je pre moguće, a usput proučavam lokalni pejzaž i hvatam koordinate uz pomoć karata, znakova sa nazivima ulica i geografskih obeležja. 'Magija ulice ogleda se u mešanju užurbanosti i otkrovenja' piše Rebeka Solnit u svojoj knjizi 'Želja za lutjanjem: Istorijat šetanja.'

Moja prva poseta Kosovu tokom ove godine je uglavnom bila ograničena na te prve korake. Mora se priznati da Kosovo tek treba da postane dobro poznata turistička destinacija, pa su stoga i vodiči o Kosovu veoma retki. Ali dve nedelje pre nego što je trebalo da krenem na moju prvu misiju u martu 2011. godine, našao sam na jedan jedini primerak izuzetno dobro napisanog Bradt-ovog vodiča u našoj lokalnoj knjižari. Jeste da je bio dobro napisan, ali mapa sa nazivima ulica Prištine koja se nalazila u njemu više je ličila na kartu Novog sveta pre njegovog otkrića. Napomena koja se nalazila ispod teksta sa nazivom 'Obilazak' takođe mi nije delovala mnogo ohrabrujuće: ona je započinjala rečima – 'Najveći izazov u Prištini je da postoji relativni haos što se tiče naziva ulica'. Čini se da su se nazivi ulica menjali uporedno sa svakim političkim prevratom i da mnoge ulice danas imaju trostrukе nazive koji su još uvek u upotrebi. Ali to se ne odnosi i na table sa nazivima ulica na uglovima ulica. Možda one čekaju da dođe do sledećeg prevrata?

Tako sam lutao oprežno pomno prateći tok i pravac ulica baš kao što bi i indijanski urođenik čitao tragove sa pustinjskog tla. Znamenite zgrade bile su retkost ali sam bio zapanjen gustinom prodavnica.

Zlatara se nizala za zlatarom u dugom nizu a затim je usledila grupa od tri apoteke, a zatim jedan niz prodavnica sa ženskom odećom. Na kraju sam stigao do jedne ulice koja je u potpunosti bila popunjena prodavnicama ženske odeće, od kojih su mnoge bile bogato ukrašene nizovima izloženih haljina u svim mogućim bojama. U mojim očima se taj prizor ističe kao jedan istaknut i divan urbani pejzaž Prištine. Lutajući tako dalje kroz grad, naišao sam na takvu šemu, takvo grupisanje radnji koje se nastavljalo: gvožđare u jednoj grupi, a limari u drugoj. Pitao sam se zašto je to tako!?

Narednog dana, tokom posete i studijskog obilaska grada Peć i Đakovice, posetili smo nekadašnje pijaci ili pazarne delove grada где su nekada zanatlje, zlatari, sarači, stolarci, kovači, abadžije i krojači, radili i trgovali. Ti delovi grada izgoreli su do temelja 1999. godine. Od tada su i ponovo izgrađeni ... na neki način, ali samo se jedan mali broj zanatlja vratio. Mnoge od tih uskih uličica danas odišu jednom velikom prazninom. Siguran sam (bar se nadam da jesam) da će sa vremenom, te iste ulice ponovo zauzeti neke nove zanatlje. Sada se izazov ogleda u tome da se tim procesom upravlja tako, da se uspostavi jedan kulturni i urbani kontinuitet.

Dakle, ovde sam pronašao odgovor na moju misteriju 'krda prodavnica odeće'. Na pijaci je svaki sokak imao svoj zanat ili veštinu koji su bili povezani tradicijom njihovog esnafa. Prodavnice koje se nalaze u Prištini novijeg doba, obezbeđuju nastavak te izrazito urbane karakteristike gradskog pejzaža. Ulice možda nemaju imena, ali Bono i grupa U2 mogli bi da nađu mnogo toga na Kosovu o čemu bi pevali.

Autori vodiča upozorili su čitaoca da 'Priština nije grad u koji neko može da se zaljubi na prvi pogled'. Možda i nije, ali dok sam lutao tim upečatljivim, šarenim i živim uličnim pejzažom, pomislio sam da, što ljubav sporije gori ona je trajnija, stvarnija

Napomena

'Priština, gde ulice nemaju ime!', prema pesmi Bona i grupe U2.

Wanderlust: A History of Walking, Solnit, R., objavila izdavačka kuća Viking, 2000. god.

Kosovo: The Bradt Guide book, Warrander, G., and Knaus, V., objavila izdavačka kuća Bradt Travel Guides, Bucks, 2007/2010

Teri O'regan

kafenisanje

NASLEĐE I
RAZNOLIKOST

Funded
by the European Union

JP – EU/CoE Support to the
Promotion of Cultural Diversity (PCD)

Implemented
by the Council of Europe

JP - EU/CoE Support to the
Promotion of Cultural Diversity (PCDK)

Funded
by the European Union

EUROPEAN UNION

Implemented
by the Council of Europe

